

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav románských studií
Diplomová práce

MAGDA DEMETEROVÁ

DEIXE V SOUČASNÉ ŠPANĚLŠTINĚ
DEIXIS IN CONTEMPORARY SPANISH

Praha 2019

Vedoucí práce:
doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Poděkování

Velice děkuji doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a poskytování cenných rad. Děkuji též své rodině, přítelovi a Evě Kámenové za morální podporu a důvěru.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 12. 2019

podpis

Klíčová slova:

deixe, zájmena, adverbia, slovesa pohybu, korpus, španělština, čeština

Key words:

deixis, pronouns, adverbs, verbs of motion, corpus, Spanish, Czech

Abstrakt:

Diplomová práce zjišťuje rozdíl používání deiktických prostředků v současné češtině a španělštině. Teoretická část se nejprve zabývá umístěním deixe v rámci jazykových teorií, dále popisuje typologii prostředků deixe v obou jazycích. V poslední teoretické části se konkrétněji zabývá prostorovou deixí a vyzdvižením prostředků pro její vyjádření jak v češtině, tak španělštině. Praktická část zjišťuje pomocí paralelního korpusu nejčastější české ekvivalenty pro určitá ukazovací zájmena, zájmenná ukazovací příslovce a slovesa pohybu. Vyhodnocuje též frekvenci textové a situační deixe, a nakonec se pokouší vymezit hranice mezi jednotlivými španělskými zájmeny a příslovci.

Abstract:

The diploma thesis ascertains the difference between using the deictic means in contemporary Czech and Spanish. The theoretic part is at first dealing with placing the deixis within linguistic theories and then it describes the typology of the deictic means in both languages. The last theoretic part deals with spatial deixis and highlights the means of its expression both in Czech and Spanish in a more concrete manner. The practical part ascertains with the help of a parallel corpus the most common Czech equivalents for certain demonstrative pronouns, pronominal demonstrative adverbs and verbs of motion. It also evaluates the frequency of text deixis and situational deixis and in the end, it tries to define the boundaries between each Spanish pronouns and adverbs.

Obsah

1	ÚVOD	8
2	TEORETICKÁ ČÁST	10
2.1	ZÁKLADNÍ POJMY: PRAGMATIKA A DEIXE	10
2.2	PRAGMATIKA	10
2.2.1	Historie pragmatiky	10
2.2.2	Definice pragmatiky	11
2.3	DEIXE.....	13
2.3.1	Deixe a možné přístupy k jejímu popisu	13
2.3.2	Definice deixe.....	19
2.3.3	Typologie prostředků deixe ve španělštině	22
2.3.4	Typologie prostředků deixe v češtině.....	26
2.3.5	Stručné shrnutí idejí jednotlivých autorů.....	27
3	PROSTOROVÁ DEIXE	29
3.1	PROSTOROVÁ DEIXE VE ŠPANĚLŠTINĚ	29
3.1.1	Situační deixe	29
3.1.2	Prostředky pro vyjádření prostorové deixe.....	30
3.1.3	Další fakta o prostředcích prostorové deixe ve španělštině.....	32
3.2	PROSTOROVÁ DEIXE V ČEŠTINĚ.....	35
3.2.1	Prostředky pro vyjádření prostorové deixe v češtině.....	35
3.2.2	Slovesa pohybu v češtině.....	36
4	PRAKTICKÁ ČÁST: ANALÝZA DAT Z PARALELNÍHO KORPUSU.....	37
4.1	CÍL PRÁCE	37
4.2	HYPOTÉZY.....	37
4.3	METODA VÝZKUMU.....	38
4.3.1	Vyhledávání dat v paralelním korpusu	38
4.3.2	Zkoumané prostředky	38
4.4	PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	38
4.4.1	První případová studie – ukazovací zájmena este – ese – aquel.....	39
4.4.2	Druhá případová studie.....	50
4.4.3	Třetí případová studie	60

5	ZÁVĚR	73
6	RÉSUMÉ	75
	RESUMEN	77
7	POUŽITÁ LITERATURA	79
8	INTERNETOVÉ ZDROJE	81

1 ÚVOD

Na následujících stránkách této diplomové práce se budu zabývat užitím deixe v současné španělštině. Cílem této práce bude důkladnější průzkum fungování ukazovacích zájmen *este – este – aquel*, zájmenných ukazovacích příslovcí *aquí – ahí – allí*, sloves pohybu *llegar – venir* a jejich českých protějšků.

Toto téma jsem si vybrala, jelikož mé znalosti o deixi nebyly tak hluboké, jak bych si představovala. Navíc deixe je dosti rozsáhlý fenomén, a proto je možné při analýze objevovat nové obohacující informace. Chtěla jsem si též vyzkoušet důkladnější výzkum v paralelním korpusu, jelikož v bakalářské práci jsem pracovala s metodou dotazníkového šetření.

Nejprve se budu zabývat zařazením a vymezením deixe v rámci lingvistiky, jelikož různí jazykovědci na ni hledí odlišně. Jako první budu mluvit o pragmatice, podíváme se stručně na její historii, a poté na její definice dle různých autorů. V další podkapitole, která bude věnována deixi, se opět pokusím vytyčit definice a názory ohledně deixe a jejích podtypů podle několika autorů.

Ve třetí kapitole se budu věnovat pouze deixi prostorové, na které bude analýza diplomové práce stavěna. Popíšu její místo mezi různými typy deixe, a poté se zaměřím na popis jednotlivých prostředků, které prostorovou deixi vyjadřují jak ve španělštině, tak v češtině.

V praktické části pak budou jednotlivé deiktické prostředky zkoumány podrobněji. Analýza deiktických prostředků bude probíhat na datech z paralelního korpusu InterCorp verze 11. Metodou bude vyhledávání dat v subkorpusu, který si sama v paralelním korpusu vytvořím. Bude to subkorpus tvořený španělskými a českými texty, ale autoři španělských textů budou pouze ze Španělska, aby subkorpus odrážel evropský španělský úzus. Subkorpus též musí být tvořen několika autory, aby nevystihoval pouze jeden idiolekt.

Praktická část se bude skládat ze tří případových studií, tematicky budou rozděleny podle výše zmíněných deiktických prostředků. Obecným cílem této práce je komparativní studie deiktických výrazů ve španělském a českém jazyce. Dílčí cíle jsou pak rozděleny mezi výše zmiňované studie. Prvním dílčím cílem bude prozkoumat možné české protějšky ke španělským ukazovacím zájmenům, zájmenným ukazovacím příslovcím a slovesům pohybu. Dalším dílčím cílem bude vyhodnocení frekvence situační a textové deixe u ukazovacích zájmen a příslovcí na stejných datech získaných ze subkorpusu, které budou získávány pro

určení frekvence. Díky předešlému průzkumu bych pak měla dokázat na bázi situační deixe vymežit hranice mezi *este – ese – aquel* a *aquí – ahí – allí*.

Očekávám, že si v průběhu této práce prohloubím znalosti v pragmaticce, kognitivní lingvistice a budu schopna vlastními slovy formulovat, co deixe znamená, a jaké možné deiktické prostředky do ní spadají. Mým záměrem není obohatit jen samu sebe o nové znalosti, nýbrž všechny, kdo nemají o deixi takový přehled.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Základní pojmy: pragmatika a deixe

V této části diplomové práce se budeme zabývat charakteristikou pojmů pragmatika a deixe a také tím, co nás v souvislosti s těmito pojmy bude nejvíce zajímat, totiž deiktických ukazovacích zájmen, adverbíí a některých sloves pohybu. V úvodu pragmatiku zařadíme do vývojového kontextu zkoumání jazyka a stručně se zmíníme o její historii. Dále se budeme zabývat tím, jak je definována některými významnými jazykovědci.

U deixe se nejprve zaměříme na různé přístupy k jejímu popisu, jako jsou například popis psycholingvistický, kognitivní či neurolingvistický. V dalším textu pak nabídneme různé definice deixe a pojmů s ní spojených.

2.2 Pragmatika

2.2.1 Historie pragmatiky

Pragmatika vznikala již v rámci filozofie jazyka, konkrétně ji rozvíjeli známí jazykoví filozofové jako Charlese Morrise a Charlese Peirce během třicátých let 20. století. Na tento filozofický směr navazovala v padesátých letech analytická filozofie jazyka; v rámci ní se utvořily dvě proti sobě stojící školy, a to filozofie ideálního jazyka a filozofie přirozeného jazyka. Uvnitř filozofie přirozeného jazyka se zkoumalo jeho každodenní užívání, to znamená, že se nezkoumal jazyk jen jako systém prvků (*langue*): vědci se začali zaměřovat hlavně na zkoumání spontánních výpovědí jazyka (*parole*). Hlavními představiteli této školy byli J. L. Austin (teorie řečových aktů), H. P. Grice (komunikační maxima, teorie konverzační implikatury a teorie významu), John Searle a pozdní Ludwig Wittgenstein (v této době se již zajímal o vztah jazyka a skutečnosti).

Pragmatika rozlišuje mezi pojetím angloamerickým a pojetím kontinentálním, evropským. „V angloamerickém pojetí lingvistiky a filozofie jazyka je pragmatika definována jako systematické zkoumání významu na základě užívání jazyka nebo v závislosti na něm. Ústřední témata výzkumu zahrnují implikaturu, presupozici, řečové akty, deixi a referenci. To

je známo jako složkové nebo „přihrádkové“ pojetí pragmatiky.“¹ A proto je pragmatika v rámci jazykové teorie řazena vedle fonetiky, fonologie, morfologie, syntaxe a sémantiky mezi základní lingvistické disciplíny.

Opačný úhel pohled má kontinentální evropské pojetí pragmatiky, ve kterém tato disciplína není řazena na stejnou úroveň se základními složkami teorie jazyka, nýbrž představuje funkční hledisko jak pro všechny základní složky, tak i pro jiné obory lingvistiky, jako je antropologická a edukační lingvistika, sociolingvistika atd. Kontinentální pojetí pragmatiky je tedy definováno v širším slova smyslu než pojetí angloamerické, jelikož je hlediskové, a ne složkové.

Když shrneme pro a proti angloamerického a evropského pojetí, vidíme, že v hlediskovém kontinentálním pojetí pragmatiky nejsou vytyčené skoro žádné hranice pro její studium („studium všeho“). Pragmatika se tudíž může různě vyskytovat napříč všemi lingvistickými oblastmi, které se i samy navzájem překrývají (například neurolingvistika či psycholingvistika), a proto se z výzkumného hlediska může jevit jako nesourodá. Angloamerické pojetí je sice omezenější, ale zato má ujasněné i vymezené cíle studia a výzkumu, viz výše.²

2.2.2 Definice pragmatiky

Pragmatika jakožto věda interdisciplinární zkoumá mluvčím vybrané aspekty v komunikaci, které sdělují více, než bylo doopravdy vyřčeno. Lingvistická pragmatika je oblastí pragmatiky, která se soustředí na jazyk z hlediska úzu, ale především na vliv, který má na účastníky v komunikaci. Podle Františka Čermáka se pragmatika díky svému dřívějšímu pojetí sémiotické disciplíny přiblížila ke gramatice, sociolingvistice a sémantice. Tato interdisciplína se stala důležitou jak pro interpretaci textů, tak i mluveného jazyka, kde gramatika již nestačí.³

František Čermák se ve své knize zmiňuje o tom, že pragmatika byla dříve brána jako sémiotická disciplína. Stejně tak Charles Morris, filozof, díky kterému se termín pragmatika používá v moderním pojetí, rozlišuje uvnitř sémiotiky tři odvětví: sémantiku, pragmatiku a

---

¹ HUANG, Yan. *Pragmatika*. Přeložil Ondřej DUFEK. Praha: Karolinum, 2019, s. 23–24

² Tamtéž, s. 24–25

³ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2011, s. 97

syntax.⁴ Aby se tato souvislost, nebo spíše protiklad pragmatika–sémantika chápala lépe, je na místě si objasnit jejich rozdíly. Pragmatika se zabývá vztahem mezi výrazy k uživatelům, sémantika má za předmět zkoumání vztahy mezi výrazy a tím, co označují. Aby byl obraz oblasti, která se zabývá vztahem mezi výrazy, úplný, je nutné dodat, že proti sémantice nestojí jen pragmatika, ale také syntax, která pojednává o vztazích mezi výrazy.

„[...] pragmatika tedy studuje v širokém smyslu úzus, resp. způsoby a hranice užívání jazyka. Proti pravidlům sémantiky tudíž stojí v pragmatice spíše zásady (principy) užití a proti gramatickému formálnímu popisu stojí v pragmatice funkční vysvětlení; celá oblast pragmatiky má na rozdíl od diskrétních kategorií gramatiky výrazně kontinuální, splývavou povahu s neurčitými hodnotami. Dominantními oblastmi studia pragmatiky se staly především oblast konverzační implikatury, presupozice (ta se někdy klade do sémantiky), široce pojaté deixe (včetně základních pronominálních a adverbálních výrazů, jako je *já, teď, tady*), mluvních aktů a principů kooperace, resp. relevantnosti a zdvořilosti“.⁵

Jak tvrdí Levinson (angloamerické pojetí), pragmatická složka by měla spadat do studovaných oborů teoretické lingvistiky. Na tento argument jde nahlížet z různých úhlů pohledu. Za prvé se jedná o vztah mezi trichotomií syntax–sémantika–pragmatika a Chomskyho dichotomií performance–kompetence, kde performancí se míní aktuální užití jazyka a kompetence značí schopnost užívání daného jazyka. Pro Chomskyho je gramatika kompetenčním modelem. Kompetence je tu brána jako idealizovaná schopnost jazyka, jelikož nebere v potaz chybování a výjimky pravidel, a protože je pragmatika spjatá s kontextem, nemůže být součástí kompetence, ani spadat do rámce gramatického popisu. I když budu předpokládat, že v ideálním případě bude každý gramatický popis obsahovat specifický význam pro každé slovo, které v jazyce existuje, časem se stejně objeví slova, která bohužel bez kontextu specifického významu nenabydou. Z toho vyplývá, že i gramatiky musí brát v potaz pragmatickou informaci, jinak totiž nebudou obsahovat úplný lexikální popis jazyka. Ve chvíli, kdy lexiku chybí celý popis, nemohou být ani syntax, fonologie a sémantika úplné.⁶

---

⁴ LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983 s. 1

⁵ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2011, s. 98

⁶ NEKULA, Marek. „Langue a parole“. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* (2017). [online]. [2019-09-28]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/LANGUE%20A%20PAROLE#parole>

Druhý pro argument je spjat s logickým uspořádáním a závislostí mezi lingvistickými komponenty. Jako příklad uvedu závislostní vztah mezi syntaxí a fonologií dle Chomskyho. Syntax je nadřazena fonologii, jelikož fonologický popis potřebuje znát syntaktické kategorie analyzovaných slov. Syntax je tedy nezávislá na fonologii, ale fonologie je závislá na syntaxi. Pokud přijmeme tento názor, vyvstává pak důležitá otázka, která se týká existence nějaké gramatické složky, která by byla autonomní s ohledem na pragmatiku. Předpokládá se, že takový vztah neexistuje, a proto pragmatika logicky musí být nadřazena gramatice, a navíc zahrnuta mezi studované obory teoretické lingvistiky. Stejně tak je to u sémantiky. Jestliže sémantika musí být podmíněna pravdou (*truth-conditional*), podmínky pravdy platí jen pro výroky, nikoli pro věty, a to proto, že nezbytným vstupem sémantické složky jsou kontextové specifikace. Z toho vyplývá, že pragmatika předchází sémantiku.⁷

Podle Levinsona není definice pragmatiky jednoduše uchopitelná. Tradičně se udává, že syntax se zabývá kombinatorikou slov a jejich částí, sémantika se zajímá o jejich významy a pragmatika pak použitím jazyka. To vše je pravda, ale pro Levinsona jsou to velmi vágní definice.

Levinson nakonec navrhuje jednoduchou definici, která pojednává o pragmatice v širokém slova smyslu. Pragmatika je disciplína, která se zabývá deixí, konverzačními implikaturami, presupozicí, řečovými akty a aspekty struktury promluvy.⁸

Co z těchto různých definic a pokusů vymezit pragmatiku plyne? Pragmatika dokazuje, že interpretace jakýchkoliv výroků či promluv nezávisí jen na jazykových znalostech, ale také na kontextu promluvy, to znamená, že i na společenském postavení participantů, záměru mluvčího, místu a času v danou chvíli projevu.

2.3 Deixe

2.3.1 Deixe a možné přístupy k jejímu popisu

Napříč historií byly deiktické výrazy pojmenovávány různě. Charles Sanders Peirce použil například termín *indiciales* (od slova *índice*), etymologicky z latinského *index*, což

---

⁷ LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, s. 33–34

⁸ Tamtéž, s. 27

znamená indikátor, značka či ukazovák, jeden z prstů lidské ruky.⁹ Peirce byl filozof, který vycházel z pragmatismu. V sémiotice rozřídil znaky do tří skupin, a jednou z nich jsou právě výše zmíněné indexy. Indexy jsou přirozenými znaky, jako například tradičně zmiňovaná dvojice slov oheň–kouř, kde kouř je znakem ohně. Když index převedu na lingvistické výrazy, pak můžeme mluvit například o osobním zájmenu „já“, které by bylo znakem mluvčího, toho, kdo právě mluví.

Stephen Levinson, britský jazykovědec známý díky svým studiím, které propojují jazyk, kulturu a lidské poznání, definuje v knize *Pragmatics* (Levinson, 1983) vedle deixe osoby, místa a času ještě další dva druhy deixe, a to deixi textovou či diskurzívní a deixi sociální. Jako antropolog propojuje pragmatiku s kognitivními vědami. Ve svém článku „Spatial Conceptualization across Cultures: Anthropology and Cognitive Science“ (Levinson, 1998) se zmiňuje o prostorovém konceptu, který se nejspíše utváří s uvědoměním si svého těla. První prostorové vnímání přichází s uvědoměním si ega. Studium těchto prostorových dovedností vychází z kognitivních věd. Vědy jako neurofyziologie a pojmová struktura jsou vědy spadající pod kognitivní vědy, jelikož jsou stejně egocentrické a antropomorfní, to znamená, že naše základní vnímání prostoru prochází skrze lidské tělo, které je bráno jako základ souřadnic prostorové koncepce.¹⁰

Levinson tvrdí, že v první řadě se deixe týká způsobů, kterými jazyky kódují nebo gramatikalizují jazykové jednotky v kontextu promluvy či řečovém projevu. V druhé řadě se jedná o způsoby, jejichž interpretace závisí na rozboru daného kontextu promluvy. Můžu tedy uvést příklad ukazovacího zájmena *este*, slova, které samo o sobě nepojmenovává ani neodkazuje k žádné entitě. Tento typ slov (deiktory, deiktika) je závislý na kontextu. V různých kontextech odkazují k jiné entitě, to znamená, že jejich význam je proměnný.

Deiktická informace je důležitá pro interpretaci promluvy. Toho si můžeme všimnout na výročích, kterým nějaká z těchto informací chybí, například:¹¹

---

⁹ REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española* (22. ed.). [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <<https://dle.rae.es/?id=LO3NKRQ>>

¹⁰ LEVINSON, Stephen C. „Studying Spatial Conceptualization across Cultures: Anthropology and Cognitive Science“ (1998). [online]. [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <<http://www.urbanlab.org/articles/levinson%20spatial%20cognition.pdf>>

¹¹ LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, s. 54

- Vrátím se za hodinu. (*I'll be back in one hour.*)

V tomto případě nemohu vědět, kdy tato informace byla zveřejněna, a z toho vyplývá, že nemohu odhadnout, kdy se autor vrátí zpět.

Levinson přijímá takovou teorii, ve které se pragmatika týká těch aspektů významu a jazykových struktur, které nelze zachytit v sémantice pravdivostních podmínek, to znamená, že gramatická kategorie deixe se nejspíše bude vyskytovat na hranici mezi sémantikou a pragmatikou.¹² Aby bylo rozpoznatelné, zdali je výpověď deiktická či není, může být dle Levinsona testována z hlediska jejich pravdivostních podmínek. Pokud je ve výpovědi užito osobní zájmeno na místo vlastního či obecného jména, nelze určit, jestli je výpověď pravdivá či nepravdivá, jako například u *Jorge está en la casa de Laura* (tato výpověď může být pravdivá i nepravdivá), ale *Él está en la casa de Laura* (zde nemůžeme určit pravdivost či nepravdivost, protože nevíme, kdo je *él*). Důležité je pochopit, že deixe se zabývá kódováním různých aspektů okolností, které se týkají samotné promluvy. V kontextu jsou tak přímo ukotveny projevy přirozeného jazyka. Levinson podotýká, že pro úplné pochopení je třeba znát kontextuální informace, které zahrnují informace o mluvčím, adresátovi, času a místě.

Kromě filozofických a pragmatických či sémantických přístupů k deixi existují i jiné, jako například psycholingvistický či kognitivní.

Psycholingvistika se zrodila v 50. letech minulého století. Než se ale tato věda zformulovala tak, jak ji známe dnes, musela projít mnoha změnami. Nejčastější zkoumaná funkční jednotka bylo slovo. Jedinec nebyl brán jako aktivní mluvčí s vrozenými předpoklady, nýbrž jako pasivní „shromažďovatel“. Prospěšné pro psycholingvistiku bylo objevení kódového modelu a s ním spjatá terminologie. V 60. letech se pak argumentovalo tím, že osvojování jazyka je rychlé a snadné, díky tomu, že struktura jazyka je vrozená. V tomto období pak byla zkoumanou jednotkou věta. Psycholingvistika se poté začala vymezovat proti generativní lingvistice, jelikož nebrala na vědomí jazyk jako komunikační prostředek, ale jako biologický jev. Díky tomuto zpochybnění se zrodila psycholingvistika komunikační, která se konečně začala zaměřovat na sociální povahu komunikace, pragmatické nebo situační vlivy při používání jazyka atd. Současná teorie psycholingvistiky není bohužel sjednocená. Tomuto sjednocení by napomohl dokonalejší výzkum mozku. A jak se v encyklopedickém slovníku

---

¹² LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, s. 55

češtiny dá dočíst, nabírá na významu kooperace jazyka s jinými kognitivními schopnostmi, jako je například prostorové myšlení.¹³

Psycholingvistika patří mezi disciplíny, jejichž jazykové závislosti a vazby mají povahu interní, to znamená, že jazyk je zkoumán ve spojení s myšlením a mozkiem. Na druhé straně stojí disciplíny, jejichž jazykové vazby mají povahu externí, a jazyk se tak zkoumá ve spojení se společností či etnikem. Psycholingvistika se zabývá tvorbou a procesy při používání jazyka. Z hlediska psychiky existují dvě stadia jazyka, vývojové a rozvinuté, která se dále dělí na nabývání mateřského jazyka, (učení se druhému jazyku) a řečovou produkci a percepci. V rámci produkce jazyka se diskutuje o 3 fázích, mezi které patří konceptualizace, formulace a artikulace. V první fázi, konceptualizace, se jedná o nejasné představy, které jsou převedeny do pojmů. V druhé fázi formulace, probíhá výběr ze syntaktického rámce, úprava morfologie, forma a význam se přizpůsobí kontextu a integrují se v rámci syntaxe, a v konečné fázi artikulace pak proběhne vlastní realizace mluvené či psané formy.

V percepci, mluveného/zrakového vnímání a dekodování, se rozlišují individuální percepcie sluchovými orgány, fáze identifikace, rozpoznání slov, přiřazení významů a syntaktická analýza. Správnou percepci předchází porozumění, které se ovšem řídí kontextem, znalostmi o světě a také intencí mluvčího. Pokud vše proběhne správně, nastoupí fáze interpretace, která přiřazuje významy v promluvě.¹⁴ Jak tvrdí František Čermák, aby byla interpretace úspěšná, hrají svou roli v průběhu dekodování, jak pragmatické principy kooperace, tak znalost mluvních aktů. Jedna z velkých překážek, se kterou se můžeme střetnout při špatném dekodování a porozumění percepcie akustické, je špatný sluch a slyšitelnost.

Neurolingvistika je také disciplínou zabývající se vztahem jazyka a mozku. Zabývá se jazykovým vývojem a užíváním. Je to vědní obor, který prakticky testuje teorie psycholingvistiky. Na správném fungování jazyka se podílí jak levá, tak i pravá hemisféra mozku. Pravá má na starosti prostorovou orientaci a neverbální ideace, kdežto levá je mnohem zatíženější, jelikož se stará o celkovou koordinaci lidského těla včetně většiny stránek jazyka.¹⁵

---

¹³ NEKULA, Marek. „Psycholingvistika“. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* (2017). [online]. [2019-10-10]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/PSYCHOLINGVISTIKA>>

¹⁴ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2011, s. 44–52

¹⁵ Tamtéž, s. 58

Kognitivní lingvistika je lingvistický směr, který vznikl v sedmdesátých letech uplynulého století s tím, že začínal být čím dál tím aktivnější od osmdesátých let. Bere v potaz předpoklad, že kognitivní schopnosti zahrnují schopnost osvojování a užívání jazyka. Z tohoto důvodu je nutné, aby se jazyk i jeho užívání zkoumalo v širším kontextu kognitivních činností.

William Croft a Alan Cruse ve své knize *Cognitive Linguistics* (Croft a Cruse, 2007) stanovují tři základní principy kognitivní lingvistiky:

- Jazyk není autonomní kognitivní schopnost
- Gramatika je konceptualizace
- Užíváním jazyka se tvoří znalost jazyka

První z těchto principů se staví proti hypotéze generativní lingvistiky, jelikož v ní je jazykový systém brán jako autonomní (vrozený) kognitivní schopnost, která se liší od nelingvistických kognitivních schopností. Druhý princip je v opozici se sémantikou pravdivostních podmínek, v níž je metajazyk vyhodnocován ve vztahu ke světu na bázi pravdivých a nepravdivých podmínek. Zato třetí princip stojí jak proti sémantice pravdivostních podmínek, tak i generativní gramatice díky jejich redukčním tendencím. Tyto vědecké směry sice vytvořily přehled a znázornění gramatické formy i významu, ale mnoho dalších gramatických a sémantických fenoménů odsunuly na okraj.¹⁶

V kognitivní lingvistice převažují výzkumy zaměřené na sémantickou složku významu, jelikož slova představují koncepty. Též zde dominuje i pragmatická složka významu.

Konceptualizace a konstruování (*construal*) jsou základními koncepty kognitivní lingvistiky, které je nutno ujasnit. Konceptualizace je sémantický proces, který se týká pojmů neboli konceptů. Tento proces probíhá v mozku, je to mentální reprezentace a modelace věcných znalostí, komunikačních situací, taktik mluvčího apod., a vztahuje se k budoucí výpovědi, to znamená, že je neverbálního (nebo také preverbálního) charakteru. Při procesu konceptualizace mluvčí vybírá vhodná slova a syntaktické struktury, kterým adresát porozumí. Sám mluvčí by měl posoudit, co adresát o tématu ví, a měl by přihlížet i k situaci a kontextu, ve kterém se oba nacházejí.

Konstruování je též základním konceptem pro kognitivní gramatiku. V článku „Úvod do kognitivní gramatiky (KG)“ se tento koncept definuje jako proces, ve kterém je jazykové

---

¹⁶ CROFT, William a CRUSE, Alan D. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 1

vyjádření následkem daného stavu uživatele jazyka.¹⁷ Jeden a ten samý předmět promluvy (tím může být věc, událost či osoba) může být popsán jakýmkoliv způsobem, závisí na daném člověku, jak ji konstruuje. Tento koncept je tedy základním rysem naší kognice.

Croft a Cruse (2007) ve své knize nabízejí obsáhlejší dělení konstrukčních operací (*construal operations*) než například Langacker a Talmy. Croft a Cruse se nezaměřují pouze na čtyři procesy konstrukčních operací. Klasifikaci, kterou nabízí, tkví v různorodosti těchto operací, které jsou projevy čtyř základních kognitivních schopností v různých aspektech zkušenosti. Mezi tyto základní kognitivní schopnosti patří důležitost/významnost, schopnost posuzování/porovnávání (včetně schémat identity), perspektiva/situačnost (*situatedness*) a struktura/Gestalt (teorie, která tvrdí, že pouhý součet částí není více než celek). Z těchto schopností mne nejvíce bude zajímat perspektiva/situačnost, jelikož sem spolu s úhlem pohledu (*viewpoint*), subjektivitou a objektivitou patří i deixe.

Perspektiva je základní stavební jednotkou pro popisování prostoru, závisí také na pozici, která je podmíněna mluvčím a jeho úhlem pohledu. Perspektiva se ovšem vyskytuje i v doménách neprostorových. Existuje perspektiva založena na našich znalostech, víře a osobních postojích stejně jako na našem časoprostorovém umístění. Dá se říci, že nejbližší kognitivní vlastností perspektivy je naše situačnost/situovanost (ve světě a na konkrétním místě – umístění zde musí zahrnovat časový, epistemický a kulturní kontext stejně tak jako prostorové umístění). První konstrukční operace, kterou nám perspektiva nabízí, je úhel pohledu či hledisko (*viewpoint*). Tento způsob nazírání se podle Langackera dělí na strategickou pozici (prostorový vztah je závislý na tom, kde se mluvčí nachází) a orientaci (týká se dimenze vertikální). Dále sem ještě patří konstrukční operace objektivita a subjektivita. Tyto operace se týkají toho, jak mluvčí sám sebe promítá v promluvě. Pro představu si vypůjčím příklad z Crofta a Crusa (2007), kde matka apeluje na své dítě:

1. Nelži mi! (*Don't lie to me!*)
2. Nelži své matce! (*Don't lie to your mother!*)

---

¹⁷ DANAHER, David S. „Úvod do kognitivní gramatiky (KG)“. In: *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky 2.* / Ed. ŘÍMALOVÁ, Saicová L., překlad (texty v části 1) FORKOVÁ, Veronika, překlad (texty v části 2) SAIC, Martin, ŘÍMALOVÁ, Saicová L., vědec. red. NEBESKÁ, Iva. - UK: Praha, 2007, s. 89–103

V příkladu mluvčí (matka) pro vyjádření sama sebe využívá osobního zájmena (deiktického), a proto se jedná o subjektivní konstruování. Kdežto v příkladu číslo dva matka svou identitu pojmenovává též matkou, nikoli zájmenem. V prvním případě matka vymezuje svoji identitu vzhledem k místu řečového aktu. Ve druhém případě naopak matka definuje její identitu nezávisle na místě řečového aktu.¹⁸

Výše vyjmenované konstrukční operace v rámci perspektivy jsou výsledkem naší situačnosti/situovanosti (bytí ve světě, na určitém místě a určitým způsobem). Z hlediska materiální stránky (lidské tělo samotné) se každý z nás nachází na jednom určitém místě v prostoru. Z komunikačního hlediska je člověk účastníkem promluvy, která určuje role participantů v komunikaci (deixe) a časoprostorové umístění. Role účastníků v promluvě předurčují komunikační situace (deixe epistemická), vůči ní zaujaté postoje (empatie) a prezentaci sebe samotných (subjektivita).

2.3.2 Definice deixe

Při vymezení deixe jako základního pojmu budu vycházet zejména z López Palma (2004).

Pojem *deixe* pochází z řeckého termínu *δειξίς*, jehož význam, jak se dá očekávat, se interpretuje jako ukazování. V lingvistice se deixí míní způsob odkazování, který odkazuje na prvky v kontextu v jazykové interakci. Deiktické výrazy nejsou samostatným slovním druhem, vyskytují se mezi různými slovními druhy. Patří k nim osobní zájmena (*yo, tú*), přivlastňovací zájmena (*mi, tu*), ukazovací zájmena (*este, ese*) či některá adverbia (*aquí, ahora*). Deiktické výrazy se od ostatních liší tím, že přímo ukazují na designát, takže mezi deiktický výraz a designát nevstupuje žádný deskriptivní koncept. Od podstatných jmen vlastních a obecných se liší také v tom, že jejich jazykový význam závisí na kontextu promluvy. Z kontextu si pak deiktory vybírají předmět, k němuž se budou vztahovat. Těmito objekty mohou být mluvčí, posluchač nebo konkrétní časoprostor, ve kterém promluva či interakce probíhá.¹⁹

Stephen Levinson (1983) rovněž zmiňuje etymologii slova deixe: její název vychází z řečtiny a znamená ukazování či odkazování. Prototypickými příklady deixe jsou podle něj

---

¹⁸ CROFT, William a CRUSE, Alan D. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 58–62

¹⁹ PALMA, López H. *La deixis: lecturas sobre los demostrativos y los indiciales*. Lugo: Axac, 2004, s. 1

ukazovací zájmena, první a druhá osoba osobních zájmen, slovesný čas, specifická příslovce času a místa, jako jsou například *tady* a *ted'* (šp. *aquí, ahora*), a různé gramatické jevy, které jsou vázané na okolnosti určitého projevu či výroku.

Jak už bylo řečeno výše, deixe se podle Levinsona týká kódování a gramatikalizování jazykových jednotek v kontextu a řečových promluvách. Ve své knize rozlišuje deixi personální, prostorovou, časovou, a navíc přidává sociální a diskurzivní neboli textovou více o tom v podkapitole *Deixe a možné přístupy k jejímu popisu*. Za důležitý považuje fakt, že v deiktických systémech se jazyky přirozeně používají ke komunikaci tváří v tvář, takzvaně *face-to-face*. Při jakékoliv interpretaci komunikace je deiktická informace nesmírně důležitá a neodmyslitelná, srov. například větu zmiňovanou již výše: *Vrátím se za hodinu. (I'll be back in one hour.)*.

Levinson se rovněž zabývá egocentričností deixe. Obecně se vychází z následujícího: ústřední postavou je mluvčí, ústřední čas je ten, který je použit mluvčím ve výpovědi, hlavní lokace je tam, kde se nachází mluvčí v čase výpovědi nebo v čase kódování, centrum diskurzu je místo, na kterém se mluvčí nachází při realizaci výpovědi, a sociální centrum je mluvčího status a postavení ve společnosti, které jsou zároveň relativní k mluvčímu i adresátovi. Bohužel, jak už tomu bývá, když se o něčem mluví obecně, znamená to, že posléze dojde i na výjimky. V tomto případě se může stát, že deiktické centrum bude přesunuto na jiného účastníka promluvy nebo textu. Deitické centrum se tedy v konverzácích neustále mění mezi partnery, takže komunikační akt je konceptualizován z různých úhlů pohledů. John Lyons toto přesouvání nazývá deiktická projekce, což jinými slovy znamená přesouvání deiktického centra na adresáta. Levinson nakonec definuje různá užití deiktických jevů, přičemž mohou být buď deiktická nebo nedeiktická. Do deiktického užití patří gestové (může být interpretováno pouze za pomoci auditivní, vizuální nebo hmatové reference) a symbolické (může být interpretováno pomocí časoprostorových parametrů a někdy i s dopomocí rolí účastníků a sociálních a diskurzivních parametrů), mezi nedeiktická užití řadí anaforická a neanaforická, která závisí na textové deixi.²⁰

Definici deixe se věnují též slovníky a encyklopedie. Například v on-line Cambridge Dictionary je vymezena jako užití slov nebo frází, jejichž význam závisí na tom, kdo zrovna

---

²⁰ LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983 s. 61–68

mluví, na koho mluví, kde se nacházejí atd. Jako příklady deiktických prostředků jsou u této definice uvedeny *me, here a yesterday*.²¹

Slovník Španělské královské akademie nabízí zas jiné vymezení pro deixi: odkazování prostřednictvím určitých gramatických prostředků k osobě, místu či času, nebo k jiné lingvistické realitě. Pojmy, které vyjadřují deixi, mohou být například *ayer, venir* nebo posesivní zájmeno *tus*.²² Slovníkové definice jsou ve srovnání s propracovanými lingvistickými teoriemi pochopitelně velmi jednoduché, až triviální.

Nahlédnu tedy ještě do hlavní normativní příručky španělské gramatiky, takzvané *Nueva gramática de la lengua española* z roku 2009. Autoři této gramatiky se zmiňují o základní vlastnosti deiktických jevů, která je založena na skutečnosti, která dokazuje, že to, co tyto jevy určují, závisí na prostorové nebo časové situaci v komunikaci.²³ Dobrým příkladem může být *este perro*. Představme si smečku psů. Pokud mluvčí použije toto sousloví, identifikuje sám sebe vzhledem ke svému umístění v promluvě, to je v tomto případě blízko. Ve chvíli, kdy mluvčí na toho konkrétního psa ukáže, znamená to, že ho ve vztahu k ostatním vymezuje, a navíc to potvrzuje fakt, že ukazování má vylučující povahu. Pokud se bude mluvit o jiných psech z této smečky a bude se o nich hovořit jako o *ese perro* nebo *aquel perro*, znamená to, že znovu probíhá identifikace s ohledem na vzdálenost mluvčího či posluchače.

Mluvnice současné španělštiny (Zavadil a Čermák, 2010), psána lingvisticky interpretačním přístupem, představuje jiné druhy deixe. První z nich je objektivní deixe, která je vyjadřována kategorií pádu, tato deixe je jejím ontologickým základem. Petr Čermák a Bohumil Zavadil definují objektivní deixi jako ukazování k prostorovým vztahům mezi designáty mimojazykové skutečnosti. Toto odkazování může však mimo jiné být i časové či příčinné.²⁴ V jejich práci se dále deixe dělí na situační, kontextovou a specifikační. Podobně jako jiní autoři používají pojmenování exofora a endofora. Exofora nebo exoforické ukazování je shodné s pojmenováním deixe situační, je to tedy přímé odkazování za konkrétních

---

²¹ CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS. *Cambridge online dictionary* (1999). [online]. [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/deixis>>

²² REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española* (22. ed.). [online]. [2019-10-25]. Dostupné z: <<https://dle.rae.es/?id=C5EQPe1>>

²³ REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Nueva gramática de la lengua española: Sintaxis I*. Madrid: Editorial Espasa Libros, S. L. U., 2009, s. 1270

²⁴ ZAVADIL, Bohumil a ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2010, s. 164

podmínek v komunikaci. Kdežto endofora nebo endoforické odkazování je deixe kontextová, která se dále dělí na anaforu a kataforu. Toto odkazování je vázáno na psanou formu komunikace a týká se odkazování jazykově pojmenovaných předmětů v textu.

2.3.3 Typologie prostředků deixe ve španělštině

Ve španělštině se funkce deiktická dostává mezi různé slovní druhy. V úvodu budu vycházet z příručky *Pragmatika* od Yana Huanga vydané v roce 2014 a přeložené do češtiny v roce 2019. Autor rozlišuje v první řadě tři základní druhy deixe, a to deixi personální, deixi časovou a deixi prostorovou. V další podkapitole k této triádě přidává také deixi sociální, textovou a emocionální.

2.3.3.1 Základní druhy deixe

Do personální deixe spadají osobní zájmena. Tato deixe se obecně vyjadřuje mluvnickou kategorií osoby, která si odpovídá s osobou osobního zájmena a predikátem. Může se také vyjadřovat vokativy, přičemž vokativ je jmenná fráze vztahující se k adresátovi, která není součástí predikátu.²⁵ Yan Huang (2019) se zaměřuje tedy na osobu, číslo a rod, jelikož jsou to kategorie, které osobní zájmena obvykle sdělují. Mluvnická kategorie osoby rozlišuje obvykle mezi první, druhou a třetí osobou, kde pak první osoba je gramatikalizovaný jev, jelikož mluvčí odkazuje k sobě samému. Druhá osoba označuje odkaz mluvčího k adresátovi. Třetí osoba je také gramatikalizovaná, ale odkazuje k osobám či entitám vyjma mluvčího a adresáta. Třetí osoba nemusí tudíž odkazovat na žádnou konkrétní osobu ani entitu, a proto je řazena mezi nedeiktické kategorie. Blíží se více k neosobnímu významu než první a druhá osoba. Co se týká mluvnické kategorie čísla, v češtině a španělštině se rozlišuje mezi jednotným a množným číslem. Poslední mluvnickou kategorií, kterou zájmena vyjadřují, je rod. V češtině existují tři typy a to femininum, maskulinum a neutrum, ve španělštině pak femininum a maskulinum. Jak už bylo zmíněno výše, podle Yana Huanga lze personální deixi vyjadřovat i vokativy. Vokativ je jmenná fráze vztahující se k adresátovi, která ale netvoří část predikátu. Dělí se na volání (například Hele, *mami*, tamhle leží bota!) a oslovení (například Chtělo by se ti do kina, *Adame?*).

---

²⁵ HUANG, Yan. *Pragmatika*. Přeložil DUFEK, Ondřej. Praha: Karolinum, 2019, s. 169

Časová deixe, jako jiné druhy deixe, má za úkol, vzhledem k účastníkům komunikace, vyjadřování časových výrazů k okamžiku produkce promluvy.²⁶ To znamená, že například deiktické adverbium „ted“ (šp. *ahora*) může být vysvětleno jako čas, ve kterém mluvčí vyslovuje výpověď obsahující slovo „ted“. Časová deixe může být vyjádřena za pomoci deiktických příslovcí času a slovesným časem. Pro češtinu a španělštinu tak příkladem pro deiktická příslovce času může být věta **Ted** *pracuji pro NASA* / **Ahora** *trabajo para NASA*.; Huang Yan rozlišuje u slovesného času takzvaný M–čas a J–čas, kde M–čas je zkratkou pro metajazykový čas a J–čas pro jazykový čas. Metajazykovým časem se myslí kategorie času teoreticky, kdežto jazykovým časem se myslí jazykové provedení, vyřčení M–času slovesným tvarem.

Prostorová deixe, nebo také místní, spaciální nebo lokální, má vzhledem k lokaci účastníků v řečové promluvě za úkol vymezit umístění v prostoru. Tato lokální deixe může být vyjadřována buď za pomoci ukazovacích zájmen, ukazovacích adjektiv (v české tradici slovních druhů tato rozlišení nenajdeme, a proto autor volí jiné názvosloví – demonstrativa, která fungují v jednom případě jako subjekt a ve druhém jako atribut), deiktických adverbii místa a sloves pohybu.²⁷ Nyní uvedu příklad všech výše zmíněných prostředků prostorové deixe:

- ukazovací zájmena (nebo v češtině demonstrativa ve funkci subjektu) **Esto es queso** / **Toto je sýr**
- ukazovací adjektiva (v češtině též demonstrativa ve funkci atributu) **Este lápiz** / **Tato tužka**, deiktická adverbia místa **Espero aquí** / **Počkám tady**
- poslední slovesa pohybu **José viene** / **Josef přichází**, sloveso **venir** / **přijít** závisí na participantech v komunikaci.

Tento případ slovesa *venir* naznačuje pohyb směrem k participantům, to znamená, že *José* se přibližuje směrem k místu, kde se vyskytuje mluvčí. Více informací viz podkapitola věnovaná jen prostorové deixi.

---

²⁶ HUANG, Yan. *Pragmatika*. Přeložil DUFEK, Ondřej. Praha: Karolinum, 2019, s. 176

²⁷ Tamtéž, s. 183–184

2.3.3.2 Jiné druhy deixe

Huang Yan (2019), jak už bylo řečeno, vymezil další tři podtypy deixe. První, kterou se budu zabývat, je deixe sociální. Deixe sociální pojednává o společenském statusu člověka, to je jak mluvčího, adresáta či jiného participanta, na kterého se odkazuje. Pojednává také o společenských vztazích mezi těmito participanty. Sociální deixe pak může sdělovat například sociální třídu, do které participanti spadají, příbuzenský vztah, etnickou skupinu, povolání apod. Jakými jazykovými prostředky se tato deixe může vyjadřovat? Mezi tyto prostředky patří osobní zájmena, afixy, tituly různé lexikální výrazy atd.²⁸ Vzhledem k osobním zájmenům, v češtině i ve španělštině máme distinktivní výrazy pro tykání a vykání. V češtině používáme pro vykání oslovení druhou osobou plurálu *vy*, jak pro singulár, tak pro plurál. Ve španělštině se naopak vyká pomocí zájmena *usted* v singuláru a *ustedes* v plurálu. *Usted* je odvozeno ze statusového oslovení *Vuestra merced*. Co se týče forem oslovení, spadají sem jak oslovení jménem, příjmením, povoláním (a to i formou hodnosti jako například *kapitán*), titulem a příjmením atd.

Diskurzívní neboli textová deixe je odkazování na současné, následující či předešlé tvrzení v textu či mluveném projevu.²⁹ Jiní autoři mluví o takzvané endofoře a exofoře viz předchozí kapitola.

Posledním typem deixe, kterou tu zmíním, je deixe emocionální. Tento typ vyjadřuje emocionální blízkost a vzdálenost deiktického centra, a to nejčastěji mezi účastníkem promluvy a entitou. Běžně rozeznáme rozdíl mezi mluvčího empatií a jeho odstupem, a to stačí použít výrazy blízkosti jako *tento*, *tato* nebo *(tam)ten* či *(tam)ta*. Huang Yan udává příklad z projevu Johna McCaina, kdy odkazoval k prezidentu Obamovi jako *tamten* místo toho, aby ho oslovil jeho jménem.³⁰

2.3.3.3 Deiktické prostředky dle RAE

Podle *Nueva gramática de la lengua española* (RAE, 2009) jsou ve španělštině nejlepšími kandidáty slova nesoucí deiktickou funkci demonstrativa (šp. *demonstrativos*). Mezi tato takzvaná demonstrativa se řadí ukazovací zájmena (*esto*, *eso*, *aquello*; ale při určitých

---

²⁸ HUANG, Yan. *Pragmatika*. Přeložil DUFEK, Ondřej. Praha: Karolinum, 2019, s. 198–200

²⁹ Tamtéž, s. 204

³⁰ Tamtéž, s. 206–207

interpretacích i *este, ese, aquel*), ukazovací determinanty (*este cuaderno, esas camisas, aquellos tiempos*) a takzvané ukazovací příslovce (*así, aquí, hoy*). Pro upřesnění, autoři tvrdí, že tato demonstrativa jsou prototypickým transverzálním slovním druhem z paradigmatu deiktických kategorií, to znamená, že se deixe může vyskytovat i u jiných gramatických výrazů, které zrovna vyjadřují význam závislý na časoprostorovém umístění účastníků v promluvě. Těmito gramatickými výrazy mohou být osobní zájmena, přivlastňovací zájmena, slovesné morfémy času a osoby, některá slovesa pohybu jako *ir, venir, traer* či *llevar* a některá přídavná jména týkající se času a místa.³¹

Již v předchozích kapitolách byla zmínka o Levinsonovu rozlišování mezi deiktickými a nedeiktickými jevy. O tomto tématu se zmiňují i autoři *Nueva gramática de la lengua española*. Hlavním rozdílem mezi deiktickým výrazem a referenčním nedeiktickým výrazem je to, že v prvním případě se umístění designátu vztahuje k nějakému z komponentů řečové výpovědi.

Deiktické prostředky se navíc ve španělštině člení na neprůhledné nebo neúplné (šp. *opacos*), které pro identifikaci designátu mohou vyžadovat použití určitého gesta, a průhledné (šp. *transparente*), které samy o sobě označují entitu, ke které se vztahují, jako například osobní zájmeno *yo* (šp. *yo*): to samo o sobě označuje mluvčího a žádnou gestikulaci nevyžaduje. Ostentativní deixis (jinak také *ad oculus*) je pak míněno pouhé ukazování pomocí gest.³²

Mezi neúplné deiktické prostředky kromě ostentativního užití patří také diskurzivní užití, to znamená, že tyto deiktické prostředky odkazují uvnitř textu. To je nazýváno jako forická reference (odvozeno z anaforická/kataforická), kdežto mimotextové odkazování má referenci gestovou či ukazovací.

Deskriptivní akademická příručka, totiž *Gramática descriptiva de la lengua española*, navrhuje v kapitole *Pronombres y adverbios demostrativos. Las relaciones deícticas* (Eguren, 1999) ještě další dělení deixe, a to na „čistou“ a „nečistou“ deixis (šp. *deixis pura e impura*). Mezi čisté deiktické prostředky se řadí *yo*, jejichž význam je výhradně deiktický, jako například osobní zájmena *yo* a *tu*, které se vztahují přímo k mluvčímu a adresátovi promluvy bez jakékoliv další informace. Naproti tomu význam deiktických nečistých prostředků je zčásti nedeiktický,

---

³¹ REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Nueva gramática de la lengua española: Sintaxis I*. Madrid: Editorial Espasa Libros, S. L. U., 2009, s. 1269–1270

³² Tamtéž s. 1271

jelikož ke svému významu navíc přidružují rod (ženský/mužský), jako je tomu u osobních zájmen třetí osoby *él, ella, ello*.³³

Následující dělení se bude týkat především deiktických lokačních a časových výrazů. Existuje tedy rozdíl mezi primární a sekundární deixí (nazývána též emocionální deixe). Primární deixi lze vysvětlit za pomoci fyzického deiktického kontextu, kdežto sekundární deixe implikuje reinterpetaci časoprostorových dimenzí oněch primárních deiktických kontextů. Ukázkou zmiňovanou v deskriptivní gramatice jsou španělská ukazovací zájmena *este, ese, aquel*, která jsou spojována blízkými vztahy s ohledem na deiktické centrum. Tyto vztahy však mohou být měněny kvůli míře emocionálního zapojení nebo kvůli postojům mluvčího, které jsou ovlivňovány postoji adresáta či jinými prvky v kontextu výpovědi.³⁴

2.3.4 Typologie prostředků deixe v češtině

V systému jazyka českého jsou deiktickými prostředky ukazovací zájmena, též zvaná demonstrativa. Spadají do takzvaných ohebných slovních druhů, a stejně jako plnovýznamová slova, i tyto slovní druhy mají kompletní deklinační paradigma, které pokrývá tytéž větné pozice. Na rozdíl od ostatních typů zájmen, demonstrativa zahrnují i vlastnost ukazování, demonstraci, která je vždycky spjata s komunikační intencí mluvčího. Primárně může být demonstrace především vizuální, když poukazuje na někoho či na něco, avšak vizuálnost není nutností. Demonstrativa jsou tedy slova, která vyjadřují to, co demonstrace ukazuje. I zde podle autorky Milady Hirschové deiktická slova úzce souvisí s pragmatikou, jelikož jejich význam je bez kontextu neodvoditelný.

Hirschová dělí deixi primárně na deixi situační a deixi kontextovou. V prvním případě se mluví o vztahu mezi sdělením k mimojazykovým okolnostem, které může být doprovázeno i gestem. Ve druhém případě jde o vztah mezi deiktickým slovem a následujícím či předcházejícím prvkem kontextu, kde deiktické slovo a následující/předcházející prvek jsou identické. Deixe situační se skládá z deixe prostorové, časové a personální. Deixe kontextová, jak už jsem popsala výše, pokud odkazuje k předcházejícímu, nazývá se anafora, a pokud odkazuje k následujícímu, tak katafora. Všechny oblasti deixe ale sdílí stejné jazykové

---

³³ EGUREN, Luis J. „Pronombres y adverbios demostrativos. Las relaciones deícticas.“ In: BOSQUE, I. – DEMONTE, V. (eds.): *Gramática descriptiva de la lengua española*. Real Academia Española. Colección Nebrija y Bello. Madrid: Espasa, 1999, s. 935

³⁴ Tamtéž, s. 935

prostředky, těmi jsou deiktická zájmena, demonstrativa, časová a místní příslovce, prostředky vyjadřující čas, prostředky, které identifikují účastníky promluvy atd.³⁵

Vzhledem k deiktickým výrazům *já* a *ty* (stejně tak *my* a *vy*) z nich odvozené posesivní tvary jako *můj*, *tvůj*, *náš*, *váš* fungují také jako deiktika, jelikož informují o účastnících komunikace. Rovněž jako deiktické výrazy *já*, *ty*, *my*, *vy* nevykazují žádný rod, jsou tedy bezrodé a jejich rod je promítán na jejich okolí. Mohou se tedy vztahovat, jak k rodu ženskému, tak k mužskému.³⁶ Dále konkrétní užití těchto posesivních deiktických výrazů je v češtině i španělštině nutno interpretovat pragmaticky. Například sousloví *moje postel* (šp. *mi cama*) může znamenat 1/ postel, kterou vlastním, 2/ postel mnou vyrobená nebo 3/ postel, kterou používám. Jinak se pak chovají tyto posesivní deiktika ve spojení s bytostmi, jelikož ty nejde skutečně vlastnit (to se týká především rodinných příslušníků), ale jsou i výjimky, jako je věta *Ta služebná je moje*, která nabývá majetnického významu díky větné konstrukci *spona + komplement*.

2.3.5 Stručné shrnutí idejí jednotlivých autorů

V této podkapitole shrneme v bodech ideje jednotlivých autorů, tj. co říkají různí autoři o deixi a deiktických prostředcích:

- Charles Sanders Peirce roztřídil znaky do tří skupin: ikony, indexy a symboly. Pro nás jsou stěžejní indexy.
- Levinson definuje deixi jako ukazování či odkazování. Rozlišuje deixi personální, prostorovou, časovou, sociální a diskurzivní. Dále tvrdí, že deixe se týká způsobů, kterými jazyky kódují jazykové jednotky v kontextu promluvy. Interpretace těchto způsobů pak závisí na daném kontextu promluvy. Laicky řečeno, deiktické slovo má různý význam podle toho, jak a kde ho použijeme. V poslední řadě vymezuje důležitost egocentričnosti.
- František Čermák zmiňuje, že pro úspěšnou interpretaci je zapotřebí jak pragmatických principů kooperace, tak znalost mluvních aktů.

---

³⁵ HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2013, s. 62–66

³⁶ Tamtéž, s. 64

- William Croft a Alan Cruise stanovují principy kongnitivní lingvistiky. Pracují s pojmy konceptualizace, (sémantický proces, který probíhá v mozku a je neverbální) a konstrukční operace.
- Helena López Palma vysvětluje deixi jako ukazování. Mezi deiktické výrazy řadí osobní, přivlastňovací a ukazovací zájmena a některá příslovce. Tvrdí, že deiktické výrazy se od ostatních liší tím, že přímo ukazují na designát.
- Petr Čermák a Bohumil Zavadil rozlišují deixi situační, kontextovou a specifikační. Obdobně jako jiní autoři používají názvy exofora a endofora.
- Yan Huang píše o prostorové, časové a personální deixi. Zmiňuje též sociální a emocionální deixi. Sociální deixe se podle Huanga zajímá o společenské postavení člověka, tj. jak o mluvčího, adresáta či jiného účastníka promluvy.
- Milada Hirschová tvrdí, že deiktická slova úzce souvisí s pragmatikou, protože jejich význam je bez kontextu neodvoditelný. Dělí deixi na situační a kontextovou.

3 PROSTOROVÁ DEIXE

Tento úsek diplomové práce je věnován tématu prostorové deixe. Budu se tu zabývat jen jednou z typů deixe. Ukážu, jak prostorová deixe funguje, jaké prostředky používá pro vyjadřování a hlavně jaký je rozdělí mezi jejím pojetím ve španělštině a v češtině.

3.1 Prostorová deixe ve španělštině

3.1.1 Situační deixe

O prostorové deixi bylo již něco málo zmiňováno výše, avšak teď bude mé zaměření konkrétnější. Podle RAE jsou prostředky pro vyjádření situační deixe ve španělštině demonstrativa, osobní zájmena, přivlastňovací zájmena, některá místní a časová příslovce, slovesné morfémy času a osoby, slovesa pohybu jako *ir*, *venir*, *traer* či *llevar*, ale také některá přídatná jména týkající se času a místa.

Aby bylo toto téma ucelené, nejprve shrnu situační deixi, jelikož pod ni spadá prostorová deixe. *Mluvnice současné španělštiny* (Zavadil a Čermák, 2010), v rámci kapitoly o zájmenech, naráží na téma deixe. Lingvisticky interpretační přístup pak zařazuje prostorovou deixi do deixe komunikativně situační, deixe exoforické (viz výše). Tato deixe komunikativně situační se vyznačuje především přímým ukazováním na konkrétního (realistického) referenta v konkrétní komunikační situaci, který je ve vztahu s jedním z účinkujících či předmětem sdělení. Dělení, které tu připadá v úvahu podle Zavadila a Čermáka:

- A. konkrétní referent s emitentem či mluvčím výpovědi (šp. *emisor*)
- B. konkrétní referent s recipientem či adresátem výpovědi (šp. *receptor*)
- C. konkrétní referent s předmětem sdělení, který se nevztahuje ani k mluvčímu, ani k adresátovi

Mezi španělská demonstrativa (deiktory ukazovací) spadají výrazy jako *este*, *esto*, *esta*, *ese*, *eso*, *esa*, *aquel*, *aquello*, *aquella* a jejich varianty v plurálu. Dále se tam řadí demonstrativní proadverbia časová či místní jako *ahora*, *entonces* a *aquí*, *ahí*, *allí*. „[...] Poukazují totiž k prvkům mimojazykové skutečnosti buď jazykově pojmenovaným (*este libro*), nebo i

nepojmenovaným (*esto*) a zároveň je uvádějí do vztahu ke komponentům komunikační situace, jazykově zformovaným v kategorii gramatické osoby.³⁷

Situační deixe může být vyjadřována též osobními zájmeny, která ukazují přímo na komponenty v komunikaci: jsou nimi *yo, tú, él/ella* a jejich varianty v plurálu. Tuto funkci zastupují též přivlastňovací zájmena, například *su, mi, tuyo, mío* atd., díky nimž jsou komponenty uváděny do vztahu k substancím coby nositelé vztahu vyjadřující vlastnictví, ale i přisuzování něčeho někomu. Význam prostředků situační deixe je okazionální, a to díky proměnlivosti funkcí v komunikaci. Komponenty komunikační výpovědi jsou ve španělštině určovány situační deixí. Z pohledu mluvčího jsou to například *yo – este* (je to blízko mluvčího), *tú – ese* (je to blízko adresátovi) a *él/ella – aquel* (již není na dosah ani mluvčímu ani adresátovi).

Deiktika situační deixe mohou ukazovat přímo na komponenty (prvky mimojazykové reality) v komunikační situaci; z toho vyplývá, že budou mít takzvanou identifikační funkci (deiktická identifikace). Na základě této funkce pak deiktika identifikují komponenty výpovědi buďto samostatně, pak jsou nazývány autodesignátory, například *aquí, allí, este, esa* atd., nebo nesamostatně, kodesignátory, například *esta mesa, estoy aquí, esos chicos* apod. Deiktickou identifikaci lze najít u všech druhů deiktik, avšak každý ji provádí jiným způsobem.³⁸

3.1.2 Prostředky pro vyjádření prostorové deixe

Nicméně, jak jsem již podotkla výše, deixe situační se skládá z deixe prostorové, časové a personální. Prostředky vyjadřujícími prostorovou deixi ve španělštině jsou jen adverbia určující místo jinak též ukazovací příslovce (šp. *adverbios demostrativos*), ukazovací zájmena a slovesa pohybu.

Pokud se ovšem budeme chtít držet *Nueva gramática de la lengua española* (RAE, 2009), budeme muset rozlišovat mezi determinanty a (ukazovacími) zájmeny, jelikož tvary mužského a ženského rodu *este – esta* jsou řazeny mezi determinanty, zatímco rodově neutrální *esto* je řazeno k zájmenům. Ve španělštině jsou tedy determinanty *este – ese – aquel / estos – esos – aquellos; esta – esa – aquellas / estas – esas – aquellas* a zájmena *esto – eso – aquello*.

Podle užití se dříve rozlišovalo mezi determinanty a zájmeny, kde determinanty byly ty, které byly umístěny před podstatným jménem a zájmeny ty, které stály samostatně. V průběhu

---

³⁷ ZAVADIL, Bohumil a ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2010, s. 369

³⁸ Tamtéž, s. 370

let se ale přihlédlo k tomu, že pronominální užití determinantů v mužském a ženském rodě může zastupovat podstatné jméno tak, že se s ním shodují v rodě a čísle, například *Esas (casas) son blancas*.³⁹

Dalšími prostředky pro vyjádření prostorové deixe jsou takzvaná ukazovací příslovce (v češtině nazývané zájmenná příslovce ukazovací). Vykazují deiktickou vlastnost, jelikož umisťují nebo ukazují mimotextově na prvky ve vztahu k uživatelům jazyka v promluvě, například *La lámpara está allí*, kde při vyslovení *allí* poukážeme prstem na dané místo. Stejně tak se dá těmito prostředky odkazovat anaforicky, to znamená přímo v textu.

Ve španělštině jsou ukazovacími příslovci v jedné rovině *aquí – ahí – allí* a s nimi spřízněné ve druhé rovině *acá – allá – acullá*. Je zřejmé, že každá varianta těchto příslovcí závisí na geografickém umístění. První z nich je společná všem uživatelům španělštiny, ačkoliv je častěji slychána spíše v pevninské evropské španělštině, na druhou stranu druhá varianta (vyjma *acullá* které je již archaickým příslovcem) je rozšířenější v americké španělštině, ale také v kanárské španělštině.⁴⁰ Někteří vědci se domnívají, že rozdíl v sémantice mezi první a druhou variantou je ten, že v prvním případě se jedná o ukazování na stabilní pozici, místo, kdežto v té druhé příslovce vyjadřují pohyb a směr.

Slovesy pohybu jsou ve španělštině kupříkladu *ir, venir, traer* nebo *llevar*. Tato slovesa vyjadřují buď směr pohybu k deiktickému centru (origo/mluvčí) nebo naopak pohyb směrem od něj. V případě sloves *ir* a *venir* jde o vyjádření pohybu směrem k cíli. Cíl se nachází buď tam, kde mluvčí sám stojí, tudíž použijeme sloves *venir*. Pokud je cíl jinde, než kde se mluvčí právě nachází, použijeme sloveso *ir*. Sloveso *ir* tedy vyjadřuje pohyb směrem k jinému cíli či místu, než se sám mluvčí zrovna nachází, jako například *Yo voy a casa de mi madre*, to znamená, že mluvčí se nachází na nějaké pozici X a jde do cíle Y (*casa de mi madre*). Mluvčí se pohybuje směrem od deiktického centra. Naproti tomu stojí sloveso *venir*, které vyjadřuje pohyb směrem k místu, kde se sám mluvčí nachází jako je tomu v *José viene a mi casa*, toto by mohla říci Josefova matka, a znamenalo by to, že Josef přijde k ní domů, tudíž mluvčí i cíl se shodují. Josef se pohybuje směrem k deiktickému centru. U sloves *llevar* y *traer* je tomu podobně. *Llevar* sděluje přemístění nějakého předmětu do cíle jiného, než se sám mluvčí nachází jako v *Yo llevo una tarta a mi madre*, kde se mluvčí opět nachází na místě X a nese

---

³⁹ REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *El buen uso del español*. Barcelona: Espasa Libros, S. L. U., 2013, s. 276

⁴⁰ Tamtéž, s. 278

dort do cíle Y (*mi madre*). Mluvčí tedy nese dort směrem od deiktického centra. U slovesa *traer* je to jinak. Znázorňuje přemístění předmětu do stejného místa, kde se nachází mluvčí, například *Andrea me trae una tarta*, význam tohoto slovesa spočívá v tom, že mluvčí tvrdí, že Andrea přinese dort k němu. Dort je proto nesen směrem k deiktickému centru.

3.1.3 Další fakta o prostředcích prostorové deixe ve španělštině

Co se týče pozic a významů demonstrativ, jsou obvykle umístěna před podstatnými jmény v takzvané antepozici, například *este mapa, esos hombres, aquel chico*. V postpozici, tj. demonstrativum umístěno za podstatným jménem, nejen že vyžadují přítomnost členu před podstatným jménem, ale často bývají emfatická a mohou vyjadřovat vzdálenost, ironii, opovržení apod. Nejčastěji tomu tak je u *este* a *ese* vztahované k osobě jako v:

No se le entienda nada al chico este.

El loco ese se lo ha llevado todo.

Jsou též slučitelné se vztažnými zájmeny, která mohou být v tomto případě za podstatným jménem, jako je tomu ve větě *Estas hermanas mías son muy amables*, popřípadě v archaickém či literárním užití můžou být oba jevy v antepozici *esos mis sueños*. V hovorovém jazyce konstrukce *demonstrativum + vlastní jméno* nese též emfatický a afektivní význam:

No me lo puedo creer que es así este Juanjo.

Tengo que preguntar cómo es esa María.

Konečně pro *este, ese* a *aquello* by měla být designátem neživá entita, jelikož by to v opačném případě mohlo znamenat urážku. Výjimkou jsou věty se sponovým slovesem, které jsou enkomiastického charakteru (tj. vychvalující někoho), jako v *Esto es primera bailarina, no como el resto*.⁴¹

Zajímavostí je, bez ohledu na geografické rozmístění, že ne všechny varianty španělštiny sdílí stejná užití ukazovacích příslovčí jako je tomu například u konstrukce *para + ukazovací příslovce*, kde se mnohem častěji užívá *acá* a *allá* než *aquí* a *allí*.

---

⁴¹ REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *El buen uso del español*. Barcelona: Espasa Libros, S. L. U., 2013, s. 277

Co se týče příslovce *aquí*, je možné ho použít v konverzaci ve spojení s několikanásobným podmětem rodu životného, čímž je ten dotyčný emfazován, jako například v *Como piensa aquí tu amiga Laura, el reciclaje es bueno*.⁴²

Nicméně významové rozdíly mezi oběma variantami (jak „španělskou“ tak „hispanoamerickou“) příslovci jsou dost často neutralizovány. Ve standardní španělštině je běžné používání konstrukce *aquí* + *sloveso pohybu* či *předložka určující směr*. Stejně tak na určitých územích Latinské Ameriky, kde *aquí* je kompletně nahrazováno *acá*. V *Gramática descriptiva de la lengua española* (Eguren, 1999) je to doloženo takto:

Ven aquí.

Fuimos hacia allí.

*Acá se está muy a gusto.*⁴³

Při změně slovosledu z přímé řeči na nepřímou si musíme dávat pozor na mnoho věcí. Týká se to jak determinantů, tak příslovčí místa, ale hlavně sloves pohybu. Slovesa *venir/traer* a *ir/llevar*, jak už jsem zmínila v předchozí podkapitole, jsou též vybavena deiktickou složkou. Jejich význam nám sděluje přítomnost či nepřítomnost mluvčího v cílovém místě momentu promluvy. S jejich významem proto úzce souvisí i ukazovací příslovce *aquí* a *allí*. Toto tvrzení je ověřitelné právě díky kapitole o přímé a nepřímé řeči ve španělštině viz *Gramática descriptiva de la lengua española* (Maldonado, 1999). To znamená, že pokud ve větě hlavní uvádějící přímou řeč není explicitně vyjádřeno, že mluvčí reprodukuje výpovědi zaujímá stejné místo či pozici jako mluvčí v momentě reprodukované výpovědi, tak není vhodné v nepřímé řeči užití sloves *venir* a *traer*. Oproti tomu pak *ir* a *llevar* jsou dvojznačná.⁴⁴ Zvažme tyto příklady:

---

⁴² REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *El buen uso del español*. Barcelona: Espasa Libros, S. L. U., 2013, s. 278–279

⁴³ EGUREN, Luis J. „Pronombres y adverbios demostrativos. Las relaciones deícticas.“ In: BOSQUE, I. – DEMONTE, V. (eds.): *Gramática descriptiva de la lengua española*. Real Academia Española. Colección Nebrija y Bello. Madrid: Espasa, 1999, s. 958

⁴⁴ MALDONADO, González C. „Discurso directo y discurso indirecto.“ In: BOSQUE, Ignacio, DEMONTE, Violeta. (eds.): *Gramática descriptiva de la lengua española*. Real Academia Española. Colección Nebrija y Bello. Madrid: Espasa, 1999, s. 3586

1. Dejme tomu, že při reprodukci přímé řeči mluvčí i posluchač stojí na stejném místě jako při reprodukovaní nepřímé řeči, takže sdílí stejný orientační bod v prostoru. To znamená, že se deiktické prostředky do nepřímé řeči převedou tak, jak byly vysloveny v přímé řeči.

A. [na tom samém místě] Me dijo: «María viene a mi casa.»

[kontext: Luis říká Markovi, že Marie přijde k němu domů, kde se právě oba nacházejí]

B. [na tom samém místě] Me dijo que María venía a su casa.

[kontext: mluvčí a posluchač se nacházejí u Luise doma a Marek reprodukuje to, co Luis říkal jinému kamarádovi]

2. Pokud při reprodukci přímé řeči mluvčí a posluchač nesdílí stejný orientační bod v prostoru jako mluvčí a posluchač v reprodukované výpovědi nepřímé řeči, tak se deiktické prostředky budou v obou variantách lišit.

C. Me dijo: «María viene a mi casa.»

D. Me dijo que iba a su casa.

[to proto, že tito mluvčí a posluchač nesdílí stejné místo při reprodukovaní jako mluvčí a posluchač v příkladu C]

Mezi problémová slovesa pohybu je mimo jiné řazeno i sloveso *llegar*. Ve studii „Errores de interferencia en la utilización de los verbos de movimiento“ (Couceiro, 2001) jsou zkoumanou tématikou španělská slovesa pohybu *ir/venir/llegar* v porovnání s českým ztvárněním těchto významů a též komplikace překladu do češtiny. Sémanticky se tato slovesa dají vyložit takto:

- Sloveso *ir* vyjadřuje proces pohybu a směr. Směr pohybu je od mluvčího.
- Sloveso *venir* vyjadřuje také proces pohybu a směr. Směr pohybu je ale k mluvčímu.
- Sloveso *llegar* vyjadřuje konec pohybu, a nevyjadřuje ani směr.⁴⁵

---

⁴⁵ COUCEIRO, Fernández E. „Errores de interferencia en la utilización de los verbos de movimiento.“ In: CALDERÓN, Estébanez D. *El hispanismo en la República Checa II*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2001, s. 5

3.2 Prostorová deixe v češtině

O prostorové deixi v češtině se dozvíme například již ve výše zmiňované knize *Pragmatika v češtině* (Hirschová, 2013). Pokusím se nastínit teoretické rozdíly, které se liší od deixe prostorové ve španělštině.

3.2.1 Prostředky pro vyjádření prostorové deixe v češtině

Obecně můžeme říci, že rozdíl fungování španělských a českých prostředků prostorové deixe je ten, že ve španělštině existuje takzvaný třídídimenzionální systém a v češtině jen dvoudídimenzionální.

V češtině můžeme chápat prostorovou deixi úzce nebo široce. Pokud ji budeme chápat úzce, budou jejími prostředky pouze ukazovací zájmena, ukazovací adjektiva a lokalizační adverbia *tady* a *tam*. U těchto deiktik je hlavním rysem opozice proximální – distantní, to je to, proč se tomuto systému v češtině říká dvoudídimenzionální. Do takto úzce chápané prostorové deixe patří tato konkrétní deiktika:⁴⁶

- Neutrální: adverbia – chybí; ukazovací zájmena – *ten, ta, to, ti, ty, ta* – *tenhle, tahle, tohle, tihle, tyhle, tahle*; ukazovací adjektiva – chybí
- Proximální: adverbia – *tady, zde, tuhle*; ukazovací zájmena – *tento, tato, toto, tito, tyto, tato* – *tenhle, tahle, tohle, tihle, tyhle, tahle* – *tenhleten, tahleta, tohleto, tihleti, tyhlety, tahleta*; ukazovací adjektiva – *zdejší, místní, tuzemský*
- Distantní: adverbia – *tam*; ukazovací zájmena – *tamten, tamta, tamto, tamti, tamty, tamta* – *tamhleten, támhleta, tamhleto, tamhleti, tamhlety, támhleta*; ukazovací adjektiva – *tamější, místní*

Dalšími deiktickými výrazy, které nebudou brány v potaz v praktické části, jsou deiktická slovesa, anebo potom i slova, která jsou výsledkem kombinací deiktického a nedeiktického výrazu jako například *tam dole*, kde *dole* nedeiktickým lokálním adverbiem. Dle Hirschové (2013) prvků, které vyjadřují prostorovou deixi, je mnoho a jsou různorodé, protože se v češtině, obecně ve slovanských jazycích, kombinují deiktické prvky s nedeiktickými. I přesto,

---

⁴⁶ HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2013, s. 69

že mezi tyto prvky, které kombinují nejen deiktické a nedeiktické (v tomto případě předpony) prvky, spadají i česká slovesa pohybu jako *přijít* a *odejít*, tak je do svého výzkumu zahrnu.

V češtině deiktika *zde* i *tam* jsou sémanticky nespecifické. Deiktická ukazovací zájmena *tento* a *tamten* jsou úzce spjata se *zde* a *tam*. Stranou pak zůstávají *ten*, *tenhle* a *tenhleten*, jelikož jsou proti deiktickým adverbium místa nespecifikovaná. Máme však v češtině příznakový výraz *tamhleten*. V češtině existují minimálně tři druhy prostorových vztahů, a to statické (lokalizace), dynamické (pohyb) a dimenzionální. Takže například deiktické adverbium *zde* se vztahuje k místu mluvčího, a pokud bychom chtěli vyjádřit místo směrem k adresátovi, tak bychom to museli explicitně formulovat jako v *Sedím u stolu naproti tobě*. Dále pak adverbia *sem* a *tam*, kde *tam* může být používáno staticky i dynamicky. *Sem* je dynamický výraz, který vyjadřuje pohyb směrem k mluvčímu.⁴⁷

3.2.2 Slovesa pohybu v češtině

Jak už jsem uvedla v předešlé podkapitole, deiktickými výrazy míním i deiktická slovesa. Tato slovesa se často pojí s deiktickými i nedeiktickými předponami. Jak tvrdí Hirschová: „[...] primární předložky *před*, *za*, *pod*, *nad*, *proti*, *přes*, *po* a sekundární předložky *vedle*, *kolem* a *mezi* mohou být považovány za typické představitele deiktik, protože prostorové konstelace, ke kterým referují, jsou relativní, jejich delimitace závisí na pozici a úhlu pohledu pozorovatele. Analogicky mohou být rozděleny korespondující slovesné předpony: *při-* (*ke*, *do*, *na*), *v-*, *za-* (*do*), *na-* (*na*), *vy-* (*z*), *od-* (*od*, *z*), *s-*, *se-* (*s/z*) korespondují s topologickými předložkami; ostatní předpony jsou analogické předložkám deiktickým.“⁴⁸ V češtině tedy pro vyjádření směru, lokalizace východiska či cíle apod. používáme slovesné předpony a předložky, které mohou mít jak povahu deiktickou tak nedeiktickou, jako například **odejít** (topologická předpona), **sejít** (topologická předpona), **vyjít** (topologická předpona), **přejít** (deiktická předpona).

---

⁴⁷ HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2013, s. 70–71

⁴⁸ Tamtéž, s. 74

4 PRAKTICKÁ ČÁST: ANALÝZA DAT Z PARALELNÍHO KORPUSU

V praktické části se budu zabývat analýzou dat z paralelního korpusu. Analýza se bude skládat ze tří případových studií a půjde o komparativní studii deiktických výrazů ve španělštině a v češtině.

4.1 Cíl práce

Cílem výzkumné části bylo:

1. Zjistit, jaké možné české protějšky mají španělská ukazovací zájmena *este*, *ese* a *aquel*, příslovečné výrazy *aquí*, *ahí*, *allí* a slovesa pohybu *venir* a *llegar*.
2. Porovnat překlady jednotlivých deiktik, vyhodnotit frekvenci situační a textové deixe.
3. Pokusit se vymezit hranice mezi *este* – *ese* – *aquel* a *aquí* – *ahí* – *allí*.

4.2 Hypotézy

Pro tento výzkum byly stanoveny 3 základní hypotézy, z nichž každá se vztahuje k jedné případové studii:

Hypotéza H 1 – V prvním případě se očekává, že *este* se bude nejčastěji do češtiny překládat jako *tento*, *ese* jako *tamten* a *aquel* stejně tak jako *tamten*. Dále pak se předpokládá, že frekvence situační deixe bude nižší než frekvence textové deixe, jelikož vzorky pocházejí z psaného textu. Pokud budu vycházet z tohoto základu, očekává se, že budu schopna v rámci situační deixe vymezit hranice mezi ukazovacími zájmeny *este* – *ese* – *aquel*.

Hypotéza H 2 – Ve druhé případové studii se očekává, že nejčastějším českým protějškem ukazovacího příslovce *aquí* bude *tady*, u *ahí* *tam* a u *allí* *tamhle*. Očekává se, že frekvence situační deixe bude nižší než frekvence textové deixe, jelikož vzorky pocházejí z psaného textu. Předpokládám, že se mi na základě vzorků situační deixe podaří vymezit hranice mezi ukazovacími příslovci *aquí* – *ahí* – *allí*.

Hypotéza H 3 – Ve třetí případové studii se očekává, že sloveso *venir* se bude do češtiny překládat jako *přijít* či *příjet* a *llegar* také jako *přijít*.

4.3 Metoda výzkumu

Jak už jsem zmínila v úvodu, výzkum bude probíhat formou analýzy dat z paralelního korpusu InterCorp v11.⁴⁹ Paralelní jazykový korpus lze využít k vyhledávání v synchronních českých a španělských textech. Data z paralelního korpusu byla získávána v období od 1. 11. 2019 do 6. 12. 2019.

4.3.1 Vyhledávání dat v paralelním korpusu

Pro účely analýzy jsem si vytvořila subkorpusu španělských a českých textů. Originály jsou španělské, autoři textů jsou ze Španělska, nikoli z Latinské Ameriky. Tento subkorpus by měl tedy být obrazem evropského španělského úzu. U každého jevu proběhne analýza dvou set nahodilých vzorků, který korpus sám vybral.

4.3.2 Zkoumané prostředky

Cílem této analýzy bude zkoumání třech typů deiktických prostředků. První případová studie se bude týkat deiktických ukazovacích zájmen *este – ese – aquel* a jejich protějšků v češtině. Ve druhé případové studii půjde o výzkum ukazovacích adverbii *aquí – ahí – allí* a jejich protějšků v češtině. Třetí případová studie bude mít za úkol vysvětlit používání sloves *venir – llegar* a z konkrétních vzorků rozšifrovat jejich významy v češtině.

4.4 Případové studie

Obecně platí, že hledání českých protějšků všech prvních dvou zmiňovaných jevů je obtížné, protože, jak již bylo řečeno, systém českých prostředků prostorové deixe je dvoudimenzionální, kdežto španělský třídimenzionální. Podobně komplikované je české vyjádření významů španělských sloves pohybu *ir, venir* a *llegar*. V češtině těžko nacházíme

---

⁴⁹ ČERMÁK, Petr a VAVŘÍN, Martin. *Korpus InterCorp – čeština, španělština, verze 11 z 19. 10. 2018*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. [online]. [cit. 2019-11-30]. Dostupný z: <<http://www.korpus.cz>>

přesný ekvivalent k těmto slovesům, jelikož španělský systém sloves pohybu je jiný než ten český. Často se například chybně přiřazuje *jít* ke slovesu *ir* či *přijít* ke slovesu *venir*.⁵⁰

4.4.1 První případová studie – ukazovací zájmena *este – ese – aquel*

4.4.1.1 ESTE

Ukazovací zájmeno *este* se podle *Velkého španělsko-českého slovníku* překládá jako *tento*.⁵¹ Abychom ale v češtině lépe porozuměli úplnému významu *este*, je třeba brát v potaz poznámku z *Diccionario Salamanca de la lengua española*: „Indica que la persona, acción o cosa a la que se refiere está próxima física, temporal o mentalmente al hablante“ (Gutiérrez Cuadrado, 1996). Užité českých zájmena *ten*, *tento*, *tenhle* této definici plně nevyhovuje.

Překladová databáze Treq⁵², vycházející z dat paralelního korpusu InterCorp, uvádí překlady daného jevu i s jejich procentuálními výskyty. Zájmeno *este* se v mém subkorpusu objevuje 2621 krát a Treq uvádí tyto překladové možnosti: z 53,6 % je překládáno jako *tento*, z 19,8 % jako *ten*, z 12,7 % jako *tenhle*, z 2 % jako *být* a z 1,9 % jako *takový* (méně časté ekvivalenty, v tomto případě *být*, mohou být nahodilé nebo mylné, protože Treq vyhodnocuje ekvivalenty kvantitativní statickou metodou).

Ve mém nahodilém vzorku (200 výskytů) se překladových variant objevilo více. Určitou roli tam také hrálo ukazovací zájmeno *onen*. Jak vyplývá z Grafu 1, nejzastoupenějším ukazovacím zájmenem je zde *ten* s 25 %, dále *tento* je zastoupeno ve 20 %, *tenhle* 19 %, dále pak v 16 % procentech bylo *este* přeloženo jinak než ukazovacími zájmeny, ve 14 % procentech nebylo do češtiny přeloženo vůbec, ekvivalent *takový* tvoří 3 % a *východ* 2 % můžeme zařadit do takzvaného šumu:

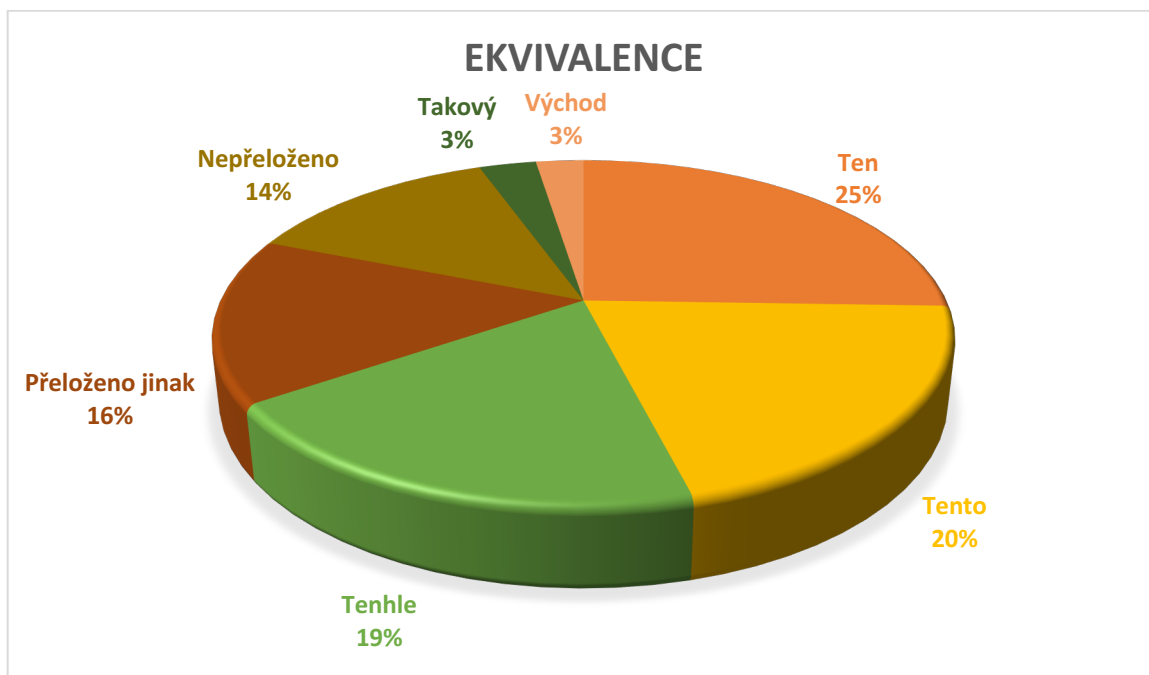
---

⁵⁰ COUCEIRO, Fernández E. „Errores de interferencia en la utilización de los verbos de movimiento“. *Boletín Asociace učitelů španělštiny*. 2000, 2, 4, s. 3–4

⁵¹ DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993, s. 799

⁵² VAVŘÍN, Martin a ROSEN, Alexandr. *Treq*. FF UK. Praha, 2015. [online]. [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: <http://treq.korpus.cz>

Graf č. 1 – Ekvivalence *este*

Překlad může být pochopitelně výsledkem specifického rozhodnutí překladatele, srovnání viz následující příklady:

- *Cerca de una hora hacía que la conversación giraba alrededor de este asunto* → *Téměř celou hodinu se nemluvilo o ničem jiném*
- *Mirad qué bicho más asqueroso se ha colado en este cuarto, compañeros* → *Podívejte, kamarádi, jaká odporná havěť sem proklouzla*
- *Este año tenemos aún cuello, aunque sea azul de marinerito* → *Letos ještě máme krk a na něm límeček, i když je modrý námořnický.*
- *Estoy aquí frente a vosotros, rodeada de medidas de seguridad, en este mismo lugar* → *Stojím tady před vámi, obklopena bezpečnostními opatřeními, na stejném místě*
- *Vine a Sevilla intentando resolver algunos problemas, y en este lugar hallé la solución* → *Přijela jsem do Sevilly ve snaze vyřešit si nějaké problémy, a právě tady jsem našla řešení*

U těchto vět můžeme pozorovat výskyt *este* ve španělském originálu, nikoli však české ekvivalenty tohoto zájmena i přesto, že by se tam daly očekávat. Je tedy více možných řešení, jako *toto téma, v tomto pokoji, na tomto stejném místě* či *na tomto místě*, ale překladatel zvolil jinou variantu, viz výše. Tento fakt může být vysvětlen i z hlediska naší kognice. V podkapitole *Deixe a možné přístupy k jejímu popisu* jsem se zmiňovala o takzvaném procesu konstruování (jazykové vyjádření je následkem daného stavu uživatele jazyka), kde jeden a ten samý předmět promluvy, v tomto případě v psaném textu, může být popsán v závislosti na člověku, který o ní mluví či píše.⁵³

Mezi další zajímavosti, na které jsem během analýzy narazila, řadím například překlad *este año* jako *letos*: tato frekventovaná forma jasně převládá nad souslovím *tento rok*. Dále pak *en este mismo*, které je v češtině přeloženo jen jako *na/ve stejném*. Zajímavé také je, že v češtině dáváme často přednost přivlastňovacím zájmenům před ukazovacími, jako například *este pueblo – vaše vesnice, en este caso – v jejich případě, en este negocio – v mém povolání*. V závislosti na kontextu byla též některá ukazovací zájmena přeložena jako osobní, například *de este modo – díky nim, en este vacío social – v něm, le habría de immortalizar a este – učiní ho nesmrtelným*.

Následující tabulka je zaměřena na analýzu ukazovacího zájmena z hlediska textové reference, respektive situační reference. Znovu jsem musela projít všech 200 výskytů, ze kterých 62 nebylo zařazeno do tohoto výzkumu, jelikož jejich překlady neodpovídaly českému ukazovacímu zájmenu. Dalších 42 výskytů jsem byla nucena zařadit mezi výskyty, u kterých nelze určit, zda jsou referencí textovou či situační, a to z důvodu toho, že i přes maximálně rozšířený kontext v rámci InterCorpu není možné referenci rozpoznat (v rámci textové reference se mluví o anafoře a katafoře, viz výše v podkapitole *Typologie prostředků deixy v češtině*).

---

⁵³ DANAHER, David S. „Úvod do kognitivní gramatiky (KG)“. In: *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky 2.* / Ed. ŘÍMALOVÁ, Saicová L., překlad (texty v části 1) FORKOVÁ, Veronika, překlad (texty v části 2) SAIC, Martin, ŘÍMALOVÁ, Saicová L., vědec. red. NEBESKÁ, Iva . - UK: Praha, 2007, s. 89–103

Tabulka č. 1 – Este

	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Anaforická reference	79	57,24 %
Kataforická reference	7	5,09 %
Situační reference	10	7,24 %
Reference nelze určit	42	30,43 %
Celkem	138	100 %

Více než polovina demonstrativ byla užita anaforicky, něco přes čtvrtinu tvoří demonstrativa, která se nedala díky úzkému kontextu rozpoznat, situační reference byla zastoupena pouhými 7 % a kataforicky bylo užito vůbec nejmíň ze všech typů. Jak můžeme pozorovat 62 výskytů nebylo vůbec zahrnuto do analýzy, jelikož v češtině neodpovídaly očekávanému překladu.

4.4.1.2 ESE

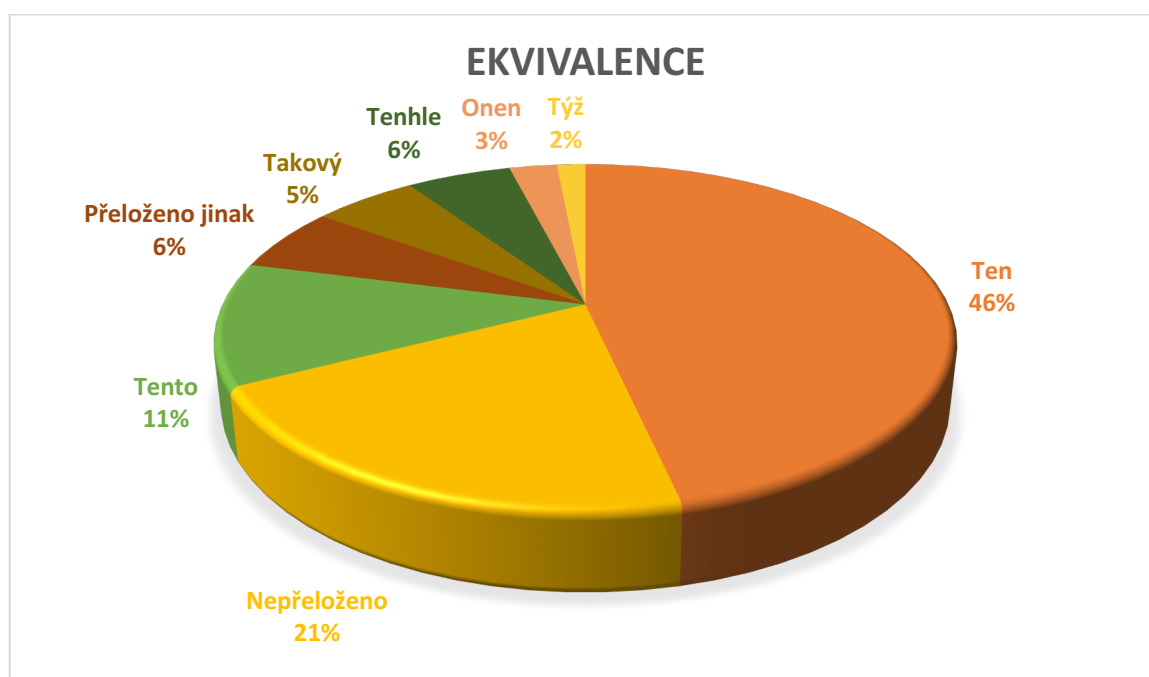
Ukazovací španělské zájmeno *ese* je ve *Velkém španělsko-českém slovníku* přeloženo jako *ten* a *tamten*.⁵⁴ Tento fakt je zajímavý, protože jak se potvrdilo v praxi, toto zájmeno se do češtiny překládá spíše jinými ekvivalenty, než je *tamten*. Stejně tak jako tomu bylo u *este*; abychom porozuměli přesnému významu tohoto zájmena, připomeneme si definici, kterou nám nabízí *Diccionario Salamanca de la lengua española*: „Indica que la persona o cosa de la que se habla está más próxima física, temporal o mentalmente al que escucha que al que habla, o no muy alejada de ambos.“ (Gutiérrez Cuadrado, 1996). Chápání českých zájmen *ten* a *tamten* této definici neodpovídají zcela.

V paralelním korpusu narazíme i na jiné překladové ekvivalenty, je jich daleko více. V mém subkorpusu se objevilo 3530 výskytů zájmena *ese*. Dle nástroje Treq je tento výraz překládán z 61,7 % jako *ten*, z 14,1 % jako *tento*, z 5,2 % jako *tenhle*, z 3,8 % jako *proto* a z 3,3 % jako *takový*. Co se týká překladu *ese* jako *proto*, ten je dán tím, že Treq vyhodnocuje ekvivalenty automatickou analýzou. V mém vzorku 200 příkladů nebylo tímto způsobem přeloženo žádné demonstrativum.

⁵⁴ DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993, s. 781

Ve zkoumaném vzorku, který je složen z 200 nahodilých výskytů *ese*, se opět objevilo více možných překladů tohoto zájmena. Z níže vyobrazeného Grafu 2 lze vyčíst, že nejzastoupenějším českým ekvivalentem bylo zájmeno *ten* se 46 %, dále to byl ekvivalent *tento* s 11 %, poté již v menším zastoupení zájmeno *tenhle* se 6 %, *takový* s 5 %, nejméně pak byly zastoupeny zájmena *onen* se 3 % a *týž* hrálo roli pouze ve 2 %. 6 % užití bylo do češtiny přeloženo jinak než demonstrativem, zbylých 21 % pak byly výskyty, které byly vynechány, jelikož do češtiny nebyly žádným způsobem přeloženy, zkrátka byly překladatelem vynechány:

Graf č. 2 – Ekvivalence *ese*

Ekvivalenty vycházející z analýzy a ekvivalenty vygenerované Treqem se vcelku shodují, ale i tak tu do jisté míry působí subjektivní názor překladatele, objevují se specifická překladatelská řešení. Můžeme si to znovu ukázat na několika případech:

- *Hasta ese punto no he llegado* → *Tak daleko jsem se nedostal*
- *La bolsa y el cubo son la prueba de que ese día ha existido* → *Pytel a koš jsou důkazem, ač právě tak beztvarym, že dotyčný den existoval*
- ... *todo ese pasado que de pronto volvía a borbotones, como una herida reabierta* → ... *celá minulost se náhle vrátila a vytryskla na ni jako krev ze znovuotevřené rány*

- *Quizá en ese momento el argentino roncaba a pierna suelta → Možná že Argentinec už ted' chrápe, jako když pilou řeže*
- *..., y sus restos quedaron esparcidos por ese lugar → ..., a jeho zbytky tu jsou roztroušené kolem*

Opět se potvrdilo to, že i když se ve španělském originálu objevuje ukazovací zájmeno *ese*, není pravidlem, že se bude tím samým způsobem překládat do češtiny. U těchto pěti vět můžeme pozorovat různé možnosti překladu. Bylo by možno tyto jazykové výrazy přeložit jako *do toho místa, tento den, celá tato minulost, v tom momentu a v tom místě*, ale z nějakého důvodu překladatel zvolil jinou variantu.

Zajímavé je, že se v českém překladu opět objevuje užití přivlastňovacího zájmena na místo ukazovacího, například *con ese cegato del tío Luys – s tvým krátkozrakým strýcem Luysem, también formaban parte de ese grupo – součástí jejich kroužku také tvořil, de que ese automóvil – že by její automobil*. Další zajímavost je zjednodušený překlad do češtiny vynecháním daného zájmena, jako je tomu v těchto případech: *de ese modo – tak, takhle, todo ese pasado – celá minulost, por ese lugar – tu, en ese momento – ted'*.

Tabulka č. 2 – Ese

	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Anaforická reference	120	81,63 %
Kataforická reference	6	4,09 %
Situační reference	13	8,84 %
Reference nelze určit	8	5,44 %
Celkem	147	100 %

Více než tři čtvrtiny vzorků ukazovacího zájmena *ese* bylo použito anaforicky. Situační reference byla zastoupena v 8,84 %. Kataforická reference pak byla opět jako v předešlé analýze zastoupena nejméně. Zbýlých 5,44 % kvůli omezenému kontextu, který InterCorp může nabídnout, tvoří vzorky, u kterých reference nelze určit. Do analýzy bylo zahrnuto pouze

147 vzorků, jelikož oněch 53 nebylo do češtiny přeloženo nebo nebyly přeloženy demonstrativem.

4.4.1.3 AQUEL

Španělské demonstrativum *aquel* se do češtiny podle *Velkého španělsko-českého slovníku* překládá jako *onen* a *tamten*.⁵⁵ V praxi jsme si potvrdili, že překlad *aquel* ekvivalentem *tamten* je minimální až žádný. Pro upřesnění významu tohoto ukazovacího zájmena se podíváme na jeho definici podle *Diccionario Salamanca de la lengua española*: „Indica que la persona o cosa de la que se habla está lejos física, temporal o mentalmente del que habla y del que escucha.“ (Gutiérrez Cuadrado, 1996). V češtině toto zájmeno vyjadřuje pouze vzdálenost.

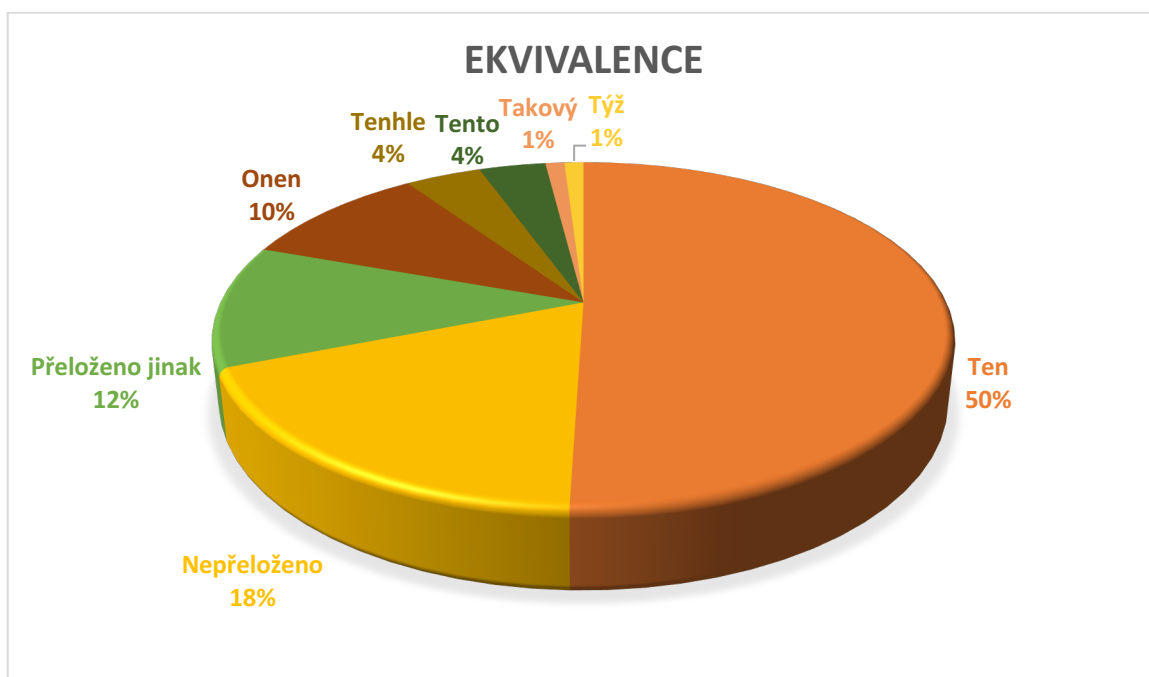
Stejně jako u předešlých ukazovacích zájmen, tak i u *aquel* je více možných překladů, nejedná se jen o *onen* a *tamten*. Podle Trequ je *aquel* v 63 % přeloženo jako *ten*, v 8,3 % jako *onen*, v 7,9 % jako *tento*, ve 3,3 % *tenhle* a ve 3,1 %. Celkově můj subkorpus vygeneroval 2545 výskytů. Znovu se setkáváme s takzvaným šumem, tím je v tomto případě překlad *aquel* jako *kdo*. Mezi nahodilým zkoumaným vzorkem (200 výskytů) se tento překlad neobjevil ani jednou.

Ve vzorku 200 výskytů *aquel* bylo nejčastěji zastoupeným překladem ukazovací zájmeno *ten*, které tvoří 50 % všech překladů. Druhým nejčastějším překladem tohoto zájmena bylo zájmeno *onen* v 10 %, dále pak *tenhle* a *tento*, každé zastoupeno ve 4 %, dále *takový* a *týž*, každé zastoupeno po 1 %, ve 12 % bylo *aquel* přeloženo jiným způsobem než ukazovacím zájmenem, a nakonec ve zbylých 18 % nebylo přeloženo do češtiny vůbec. Porovnáme-li výsledky této analýzy s vygenerovaným procentem překladů z Trequ, můžeme říci, že u prvních dvou překladů, to je *ten* a *onen*, se zas tolik jejich zastoupení neliší. U dalších překladů se procentuálně hodnoty již rozcházejí. Tyto výsledky můžeme pozorovat níže v Grafu 3:

---

⁵⁵ DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993, s. 233

Graf č. 3 – Ekvivalence *aquel*

U tohoto grafu si můžeme povšimnout, že poměrně dost výskytů buď nebylo do češtiny přeloženo či byly přeloženy jinak. Stejně tak jako tomu bylo u předchozích ukazovacích zájmen, i tady můžeme tyto překlady připsat individualitě překladatele, jeho originálnímu překladatelskému řešení. Příkladem mohou být následující věty:

- *[...] no falta quien malicia que, si Sánchez Mazas escribía tal cosa **en aquel momento** → [...] nechybějí ti, kdo tuší, že napsal-li **tehdy** Sánchez Mazas takováto slova*
- *[...], precisamente en aquel momento y en **aquel lugar** → [...], že jsem pomyslela na otce právě ted' a právě **tady***
- ***En aquel momento** alguien dio un chillido de alarma parecido a la campanilla de los bomberos o al especial claxon del coche de la policía → **Vtom** někdo pronikavě zaječel na poplach. Znělo to jako zvuk hasičské trubky nebo siréna policejního vozu*
- ***Por aquel entonces**, y así siguió siendo durante algunos años → **Tehdy** a ještě několik let potom*
- *Conocía **a aquel hombre**, o lo había conocido en otro tiempo → Znala **ho**, nebo ho kdysi znávala*

Opět se setkáváme s tím, že ne vždy je nutné překládat ukazovací zájmeno, v tomto případě *aquel*, českým ekvivalentem téhož zájmena. V předešlých příkladech můžeme vidět různé překlady, který by ovšem mohly být přeloženy také jako *v onen moment, na onom místě, v onen moment, onehdy* či *v oné době, tamtoho člověka*, ale překladatel zvolil jinou variantu.

V textech bylo možné narazit na několik zvláštností. Mezi ně patří i ty, které už jsem zmiňovala výše, jako použití příslovce jako *tehdy, tady* nebo *vtom* místo spojení ukazovacího zájmena a substantiva. Jak můžeme vidět, *aquel* je též v určitých kontextech nahrazováno osobním zájmenem. Dále sem řadím zájmena přivlastňovací, která byla použita na místo ukazovacích, jako například *aquel amor – jeho lásku, aquel romance – jejich láska, aquel comportamiento – jeho osobnost*. V těchto krátkých úryvcích, které InterCorp nabízí, jsem našla i vzorky, které byly přeložené ukazovacím i přivlastňovacím zájmenem najednou, například *con aquel hablar sosegado – tím svým pokojným způsobem* nebo *otra vez aquel tú y yo – už zas to její ty a já*.

Tabulka č. 3 – *Aquel*

	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Anaforická reference	99	69,24 %
Kataforická reference	16	11,19 %
Situační reference	8	5,59 %
Reference nelze určit	20	13,98 %
Celkem	143	100 %

Skoro tři čtvrtiny výskytů zájmena *aquel* jsou příkladem anaforické reference. Kataforická reference je zde zastoupena 11,19 % a nejméně se tu pak vyskytuje reference situační s 5,59 %. Skoro u jedné čtvrtiny nebylo možno referenci vinou nedostatečně širokého kontextu konkordance rozpoznat. V této analýze mělo své místo pouze 143 vzorků z 200, jelikož zbylých 57 nebylo do češtiny přeloženo tak, jak bychom očekávali, to je ukazovacím zájmenem.

4.4.1.4 Shrnutí první případové studie

U všech třech španělských demonstrativ a jejich českých ekvivalentů jsme postupovali stejně. Nejprve jsme si vymezili, co jednotlivé pojmy znamenají oproti češtině. Ukazovací zájmeno *este* v češtině vyjadřuje pouze blízkost, ale ve španělštině hraje roli i vzdálenost ve vztahu k mluvčímu a adresátovi, to je blízko mluvčího. Ukazovací zájmeno *ese* v češtině vyjadřuje spíše vzdálenost, ale ve španělštině sděluje, že je blíže adresátovi než mluvčímu nebo nedaleko od obou. Co se týká ukazovacího zájmena *aquel*, to nám vyjadřuje v češtině i ve španělštině velkou vzdálenost jak od mluvčího, tak od adresáta.

Dále jsme si u každého typu ukázali, jaké jsou možnosti jeho překladu. Někdy se shodovaly s překlady, které byly navrženy Treqem, ale většinou se v průběhu analýzy našlo více ekvivalentů v češtině, viz Graf č. 1, 2 a 3. Treq je internetovým slovníkem, který byl automaticky vytvořen z paralelního korpusu InterCorp a vychází z textů verze 9, tudíž se nemůže s mými výsledky plně shodovat, jelikož jsem pracovala s verzí 11, a navíc s vlastně vytvořeným subkorpusem. V mé analýze byly nalezeny odlišnosti u všech ukazovacích zájmen. Pro překlad do češtiny *este – ese – aquel* se očekávaly ekvivalenty *tento – tamten – tamten*. Toto nebylo naplněno ani v jednom z případů. Dle mého subkorpusu bylo zjištěno, že nejčteněji se všechna zájmena překládají jako *ten*, viz Graf č. 1, 2 a 3.

Dále pak byly u každého zájmena pojednávány zajímavosti, které se v úryvcích z InterCorpu vyskytly. To je důležité zejména pro tvrzení o procesu konstruování, které se odehrává v naší kognici. Fakt, že mnoho výskytů nebylo do češtiny přeloženo nebo naopak přeloženo bylo, ale jinak, než bychom očekávali, je dílem subjektivního názoru překladatele.

Poslední bod této případové studie se týkal odlišení deixe textové od deixe situační. U všech typů demonstrativ se ukázalo, že deixe situační je zastoupena zřídka. Je tomu tak proto, že zaprvé deixe situační se mnohem lépe zkoumá v mluveném jazyku a zadruhé korpus je nedostatečný pro účely zkoumání deixe, jelikož jako nástroj neposkytuje dostatečně široký kontext, a proto nedává dostatek vodítek k řešení. Nejvíce byla zastoupena anafora, tudíž textová deixe v rámci *este – ese – aquel* v korpusu převládá. Z toho, co jsem před chvílí zmínila, vyplývá, že se vyskytovalo mnoho vzorků, které nešlo zařadit ani do jednoho typu reference kvůli omezenému kontextu.

V závislosti na situační deixi se teď pokusím vymezit hranice mezi *este – ese – aquel*. Co se týče výsledku porovnání ukazovacího zájmena *este*, je očividné, že vždycky poukazuje k bezprostřední blízkosti jako například ukázání na televizi, na obraz, na protokol apod. vždy v rámci místnosti / vagónu / kanceláře. Dalším důkazem bezprostřední blízkosti je například věta *Y no me hagas hablar, porque estoy enfermo y sin comer, y a este ritmo, se me corta el resuello* → *A nenuť mě mluvit: necítím se dobře, nejedl jsem, a když jdu tímhle tempem, nemůžu dýchat*. V tomto případě člověk odkazuje sám na sebe.

U ukazovacího zájmena *ese* je v důsledku toho, že v češtině máme jen dvoudimenzionální systém ukazování (viz výše v podkapitole *Prostředky pro vyjádření prostorové deixe v češtině*), pro nás občas těžké přiřadit tomuto demonstrativu správný ekvivalent v češtině, nehledě na to, že i ukazování je velice subjektivní. Všichni bychom se nemuseli shodnout na tom, kde je pro nás hranice pro *tady* a *tam*. Při analýze situační deixe, kterou jsem mezi vzorky z InterCorpu určila, jsem narazila jak na překlad zájmena *ese* jako *tohoto*, což bychom očekávali spíše u *este*, tak i jako *ten*, které je neutrální. *Ese* je tedy opravdu na pomezí bezprostřední blízkosti, jak můžeme pozorovat například v *Ese disco está rayado - el cura alto sonreía de modo desagradable* → *“Tahle deska je už ohraná”* vysoký kněz se nepříjemně usmíval, a mírné vzdálenosti jako například v *Mira, si te empeñas, hago construir en ese solar que hay ahí al lado un gran pabellón para biblioteca* → *Záleží-li ti na tom, dám ti vystavět zde na tomto stavebním místě velký pavilon pro knihovnu a naplním ho všemi romány*.

V rámci překladu do češtiny jsem zjistila, že zájmeno *aquel* je též překládáno jako *tohle* či *tahle*, což je ukazování v bezprostřední blízkosti. Avšak bylo použito i neutrálního zájmena *ten*. Ze vzorků, které jsem měla k dispozici, nám vychází, že *aquel* může též být použito v blízkosti, ale jen tehdy, pokud není blíže mluvčímu ani adresátovi jako například v *De hecho no había averiguado nada nuevo excepto que el trío Lalalá frecuentaba también en grupo aquel edificio, cosa que ya no me parecía del todo rara* → *Takže jsem zase nic nového nezjistil kromě toho, že naše trio Lalalá chodilo společně i do tohohle baráku, což už mě ani moc nepřekvapilo*. Příklad větší vzdálenosti by mohl být třeba tento: *Fijese en aquel botarate, el de la gorra* → *Koukněte tamhle na toho divocha, ten s tou čepicí*. Cítíme, že tu nějaká vzdálenost je, ale nelze přesně určit jak velká.

4.4.2 Druhá případová studie

4.4.2.1 AQUÍ

Zájmenné ukazovací příslovce *aquí* může být podle *Velkého španělsko-českého slovníku* do češtiny přeloženo jako *zde*, *tu*, *tady* nebo *sem* (mimo jiné), případně, ve smyslu časovém, jako *ted'*, *tehdy*, *tenkrát*. Alternativou je též ukazovací zájmeno *tenhleten*⁵⁶ a příslovečné určení *na tomto místě*. V praxi se potvrdilo, že všechny slovníkové ekvivalenty mají poměrně vysokou četnost. Ve španělském *Diccionario Salamanca de la lengua española* je toto příslovce upřesňováno takto: „En es este lugar o a este lugar [...]. Ahora, en este momento [...]“ (Gutiérrez Cuadrado, 1996).

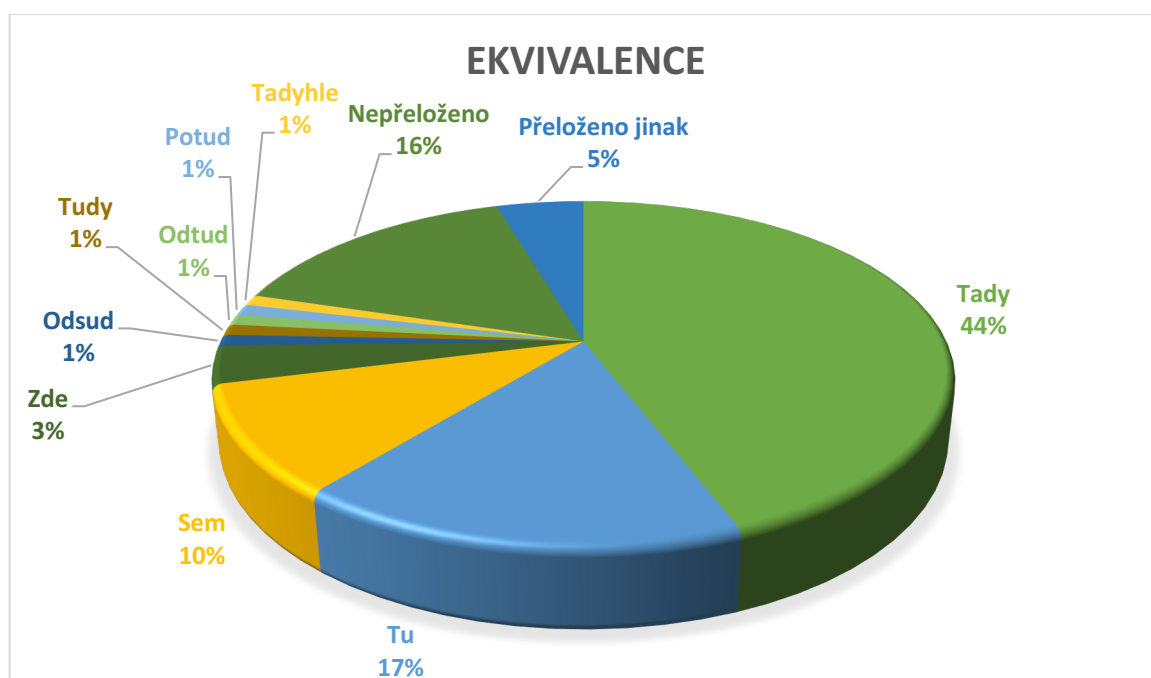
Podle internetového nástroje Treq je v databázi InterCorpu *aquí* překládáno ze 45 % jako *tady*, ze 17,6 % jako *tu*, z 9,8 % jako *sem*, z 6,6 % jako *zde* a ze 2,6 % jako *odsud*. Mezi těmito českými ekvivalenty se v tomto případě nenachází žádný šum, na rozdíl od jazykových prvků zkoumaných v předešlé studii.

Vzorkem bylo opět 200 výskytů, které byly nahodile vybrány paralelním korpusem. Mezi těmito výskyty zájmenného ukazovacího příslovce *aquí* se nejvíce vyskytoval český protějšek *tady*, a to ze 44 %. Dalším nejčetnějším výskytem bylo příslovce *tu*, které se zde objevilo v zastoupení 17 %. Následuje ukazovací příslovce *sem*, které bylo zastoupeno v 10 %. Méně se objevovalo *zde* (3 %). 1 % byla zastoupena příslovce *odsud*, *odtud*, *potud*, *tudy* a *tadyhle*. Porovnáme-li výsledky této analýzy s automaticky vygenerovaným procentem překladů z Trequ, zjistíme, že v případech *tedy*, *tu*, *sem* a *zde* se procentuální výskyt liší minimálně viz níže Graf 4:

---

⁵⁶ DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993, s. 234

Graf č. 4 – Ekvivalence *aquí*

Z grafu vyplývá, že v 16 % *aquí* nebylo přeloženo nijak a v 5 % bylo přeloženo jinak než zájmeným ukazovacím příslovcem. Dohromady tyto „jiné“ překlady tedy tvoří necelou čtvrtinu výskytů, což je méně než v předchozí studii. Opět se zde setkáváme s originálními překladatelskými řešeními:

- *¿Qué dice aquí?* → *O čem se v nich mluví?*
- *De aquí que sus «ideas» no sean efectivamente sino apetitos con palabras, como las romanzas musicales* → *Proto jsou jeho "myšlenky" ve skutečnosti jen pudy přikryté slovy jako hudební romance*
- *Hasta aquí llegamos, adelantó Teresa para sí* → *To je konec, domyslela si Teresa v duchu*
- *En realidad fue a abordarme en la puerta, pues no lo habría recibido aquí nunca* → *Po pravdě mne oslovil ve dveřích, poněvadž dovnitř bych ho nikdy nepustila*
- *Pero, he aquí, que ya Matías le estaba presentando, sin previo aviso [...]* → *Avšak hle, vtom už mu Matías bez předchozího upozornění představuje [...]*

Je zřejmé, že uvedená překladatelská řešení by mohla být nahrazena též obvyklými překlady *tady, odtud, až sem, tady* nebo *tu*.

Během analýzy jsem objevila několik dalších zajímavých překladů příslovce *aquí*, které dokládají vliv kontextu na překladatelské řešení:

- *de aquí para allá* přeložené jako *z místa na místo*
- *a partir de aquí – od té chvíle*
- *y aquí está la historia de Augusto Pérez – čímž končí příběh A.P.*
- *Ya no soy de aquí – nejsem z tohoto světa*
- *mientras estás aquí conmigo – dokud jsi u mě*

Tabulka č. 4 – Aquí

	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Anaforická reference	67	43,79 %
Kataforická reference	16	10,45 %
Situační reference	24	15,35 %
Reference nelze určit	47	30,41 %
Celkem	153	100 %

Výše uvedená tabulka představuje četnost výskytů příslovce *aquí* (200) podle reference. Skoro polovina výskytů *aquí* byla použita anaforicky. Situační reference se vyskytovala ve čtvrtině případů, což je pochopitelné, jelikož data jsou získávána z psaných textů. 10,45 % pak zastupovala reference kataforická a konečně přes 30 % tvoří skupina výskytů, které nebylo možné rozpoznat z důvodu nedostatečně širokého kontextu, který nám InterCorp může nabídnout. Dohromady tedy bylo prozkoumáno 153 výskytů z původních 200, to znamená, že 47 z nich nebylo přeloženo řádným zájmeným ukazovacím příslovcem, jak se potvrzuje výše v již zmiňovaném Grafu 4.

4.4.2.2 AHÍ

Dalším zájmným ukazovacím příslovcem, které spadá do mé analýzy, je *ahí*. Do češtiny se podle *Velkého španělsko-českého slovníku* nejčastěji překládá jako *tam*, *tamhle*, *tamtudy*; *tu*, *tuhle*, *tady*, *tadyhle*; *sem*, *semhle*.⁵⁷ Jak si můžeme všimnout, toto příslovce má širokou škálu překladů. Pro upřesnění významu tohoto ukazovacího příslovce zmíním jeho definici podle *Diccionario Salamanca de la lengua española*: „Indica un lugar próximo tanto a la persona que habla como a la que escucha, o el lugar en que está la persona a la que se habla. Equivale a ‘a ese lugar’ si acompaña a un verbo que indique movimiento o ‘en ese lugar’ si va con un verbo que indique situación“ (Gutiérrez Cuadrado, 1996).

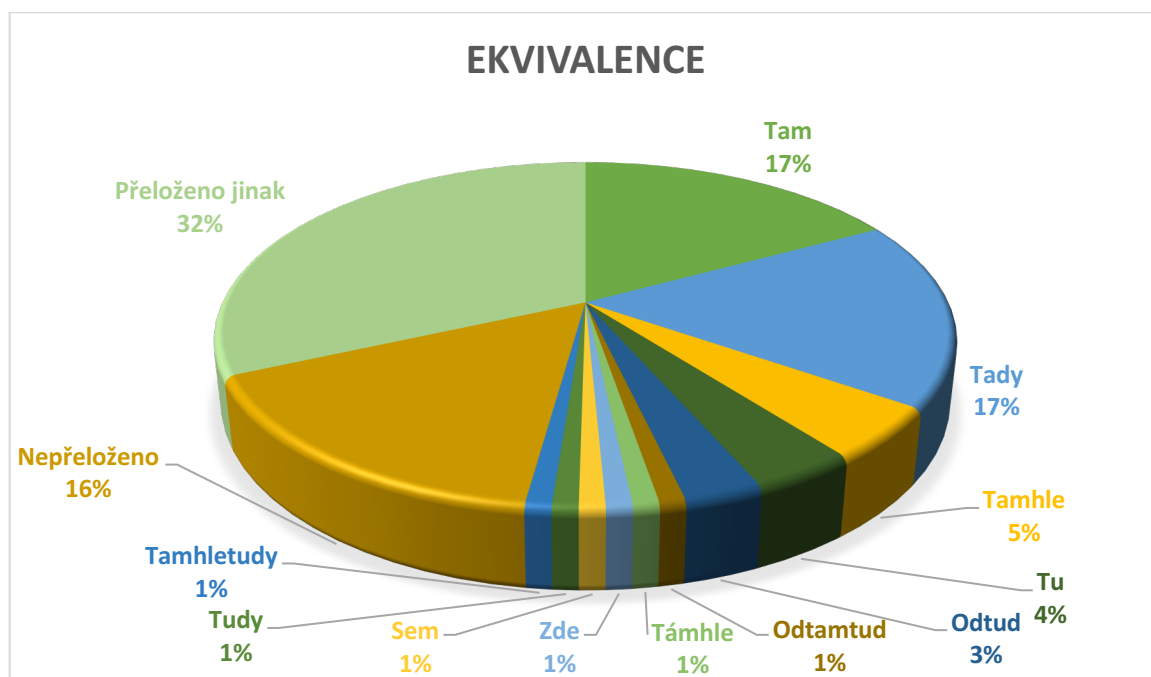
V internetovém slovníku Treq bylo toto ukazovací příslovce přeloženo ze 41,4 % jako *tam*, ze 14,1 % *tady*, z 5 % *tamhle* a ze 3,7 % *támhle*. V mém subkorpusu bylo nalezeno 1007 výskytů *ahí*, ze kterých bylo korpusem vybráno 200 nahodilých vzorků, na kterých byla prováděna analýza, jejíž výsledky jsou viditelné v Grafu 5.

Ve zkoumaném vzorku 200 nahodilých výskytů *ahí* se opět objevilo několik možných překladů tohoto příslovce. Z níže vyobrazeného Grafu 5 lze vyčíst, že do češtiny se v rámci mého subkorpusu toto příslovce nejčastěji překládalo jako *tam* a *tady*. Oba dva ekvivalenty byly zastoupeny v hodnotě 17 %. Dalším českým ekvivalentem bylo *tamhle*, zastoupené 5 %, *tu* (4 %) a *odtud* (3 %). Příslowce *odtamtud*, *támhle*, *zde*, *sem*, *tudy* a *tamhletudy* pak byly zastoupeny každý pouze 1 %. Dále se objevilo veliké procento výskytů, které byly přeloženy jinak než zájmným ukazovacím příslovcem nebo nebyly přeloženy vůbec. Je tomu tak ve 48 %, což představuje skoro polovinu výskytů, viz Graf 5:

---

⁵⁷ DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993, s. 137–138

Graf č. 5 – Ekvivalence *ahí*

Vysoké procento jinak přeložených či nepřeložených výskytů je do jisté míry dáno originálním překladem překladatele, byť už slovníkové heslo ve španělsko-českém slovníku naznačuje, že různorodost českých překladů je v tomto případě velká. Uvedme několik překladů, ve kterých nebyl zvolen standardní překlad příslovce *ahí*:

- *Bueno, además de eso les doy mucha conversación, cuando están **por ahí**, perdidos en la noche* → *No a kromě toho si s nima hodně povídám, když jsou **takhle** ztraceni v noci*
- *[...] a veces pienso si en este aspecto seré una ansiosa pero procuro ser objetiva, y **ahí** tienes a Valen [...]* → *[...] i když si někdy říkám, že jsem snad příliš žádostivá takových věcí, ale buďme objektivní a vem si **takovou** Valen [...]*
- *[...] por favor, no te quedes **ahí** parado, ¿es que no me crees?* → *[...] netvař se **tak**, copak mi nevěříš?*
- *-Académico de Bellas Artes y creo que de la Historia- me dijo, **-de ahí** lo de excelentísimo [...]* → *-Člen Akademie výtvarných umění a myslím historie- řekl mi, **-proto** je vážený [...]*

- *A partir de ahí no creí ni la mitad de lo que dijo, señora Bartra* → **Od té chvíle** jsem jí nevěřil ani polovinu toho, co vykládala, paní Bartrová
- *No me sacas de ahí* → Mne **nikam** nedostaneš
- *Tal vez de ahí resultaba la diferencia entre unos seres humanos y otros* → Snad právě **z toho** vyplýval rozdíl mezi jedněmi a druhými lidskými bytostmi
- *Andará por ahí con su sempiterno vaso de whisky en la mano* → Bude **kdovíkde** se svou věčnou sklenkou whisky

Uvádím zde více vět, abych doložila výše zmíněnou různorodost. Jak si můžeme všimnout, v některých případech lze příslovce *ahí* překládat i jako příslovce způsobu *takhle* nebo *tak*, ale i zájmenným příslovcem záporným, jako je *nikam*, dále pak ukazovacím zájmenem *takový*, *toho*; *ahí* tu bylo přeloženo i jako *kdovíkde*, což je podle Václava Cvrčka (2015) zájmenné příslovce.⁵⁸ Posledním výskytem je slovní obrat *od té chvíle*, který se tu objevil jako ekvivalent *a partir de ahí*.

Na závěr bych chtěla uvést několik typově zajímavých překladů, na které jsem v InterCorpu narazila:

- *ahí tienes a Paco – jen se podívej na Paca* (podobný typ je vcelku častý)
- *ahí va* ustáleným slovním obratem *a je to v suchu*
- *ahí viene tu tranvía – už ti jede tramvaj*
- *todo empieza por ahí, según parece – zdá se, že všechny nitky vedou k němu*

Tabulka č. 5 – Ahí

	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Anaforická reference	46	45,12 %
Kataforická reference	12	11,76 %
Situační reference	25	24,5 %
Reference nelze určit	19	18,62 %

⁵⁸ CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny I. Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum, 2015, s. 324

Celkem	102	100 %
--------	-----	-------

V této tabulce jsme si nastínili, kolik výskytů se týkalo deixe textové a kolik deixe situační. Celkově jsme zkoumali 102 výskytů, jelikož zbylých 98 nebylo do českého jazyka přeloženo zájmenným ukazovacím příslovcem. Jak z tabulky vyplývá, anafora zde byla zastoupena nejvíce (něco málo přes 45 %), v menším zastoupení tu pak byla situační reference, a to v necelých 25 % případech, nejméně pak byla zastoupena katafora. Přes 18 % výskytů nebylo opět možno rozpoznat kvůli nedostatečnému kontextu v InterCorpu.

4.4.2.3 ALLÍ

Posledním zájmenným ukazovacím příslovcem, které spadá do triády španělských deiktických příslovcí, je *allí*. Ze španělštiny se podle *Velkého španělsko-českého slovníku* do češtiny překládá jako *tam* nebo *onde*, ale pokud je kombinováno s různými předložkami, tak může být přeloženo jako *odtamtud*, až *tam* či časově jako *tehdy*, *tenkrát*.⁵⁹ Abychom pohled na toto zájmenné ukazovací příslovce měli celistvý, měli bychom brát v potaz i definici španělského *Diccionario Salamanca de la lengua española*, kde je *allí* definováno jako: „Indica un lugar alejado de la persona que habla y de la que escucha. Con verbos de movimiento equivale a ‘a aquel lugar’ [...]. Con verbos que indican localización o situación equivale a ‘en aquel lugar’ [...]“ (Gutiérrez Cuadrado, 1996).

V databázi Treq najdeme v nejvyšším zastoupení překladové ekvivalenty *tam*, jež je zastoupeno ze 63,6 %, *tady* (5,4 %), *tamhle* (2,9 %), *tu* (2,9 %) a *támhle* (2,6 %).

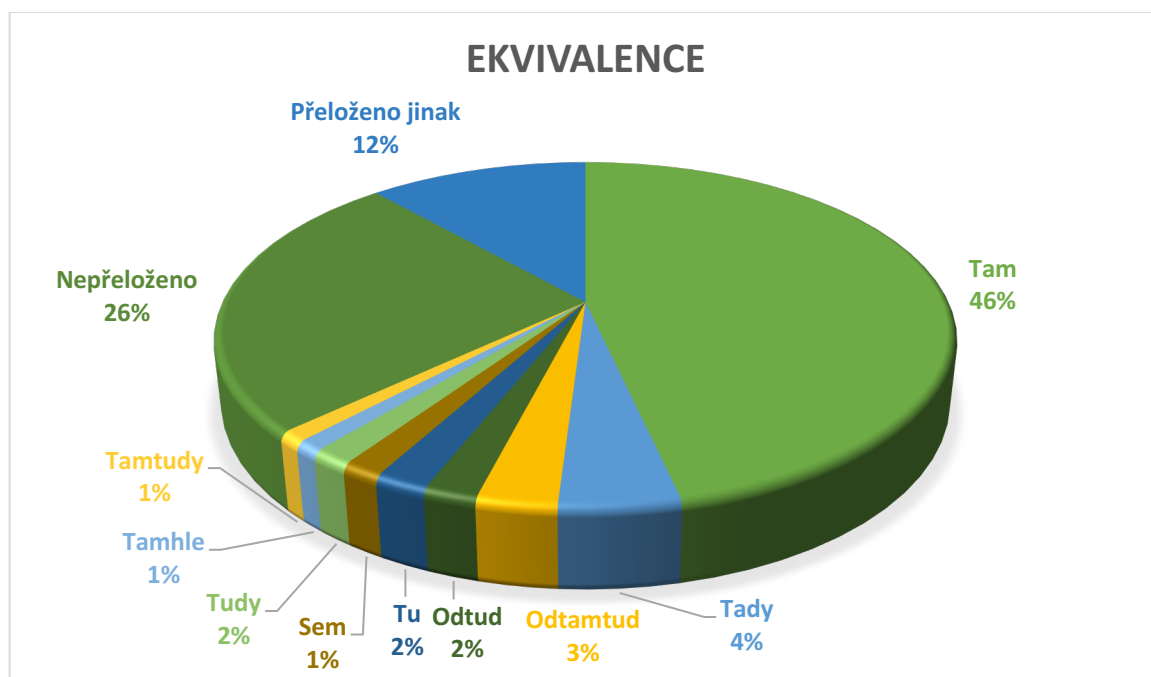
V mém subkorpusu bylo vygenerováno celkově 2816 výskytů. Během analýzy jsme narazili i na jiné české ekvivalenty, než jsou ty zmiňované výše, jelikož byl výběr zúženější, a navíc jsou výskyty získávány z jiné verze InterCorpu. Český ekvivalent ukazovacího příslovce *allí*, který byl nejvíce zastoupen v mé analýze, je očekávané *tam* (46 %). Mezi další výskyty, které byly v celkové analýze zastoupeny méně, patří *tady* (4 %), *odtamtud* (3 %), *odtud* (2 %), *tu* (2 %) a *tudy* (2 %). Dále následují výskyty již jen po 1 %, konkrétně *sem*, *tamhle* a *tamtudy*. Zbylých 38 % tvoří skupina nepřeložených konstrukcí a skupina jinak přeložených ekvivalentů

⁵⁹ DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993, s. 187

viz Graf 6. Porovnáme-li výsledky s těmi, které automaticky vygeneroval Treq, zjistíme, že celkově je v korpusu InterCorp *allí* též překládáno jako *tam*, a že další české ekvivalenty jsou zastoupeny stejně tak málo, jako tomu je v našem případě.

Graf č. 6 – Ekvivalence *allí*

Oproti příslovcím *aquí* a *ahí* se u *allí* nachází větší procento nepřeložených výskytů (26 %) i jinak přeložených (12 %), což je opět nejspíše dáno individuálním řešením překladatele. Uvedme pár takových méně obvyklých řešení:

- ...*andando con un tintineo metálico de instrumentos que habían lavado cuidadosamente con agua que trajo una mujer desde el pozo de allí al lado* → ...jeho krok byl provázen cinkáním kovových nástrojů, pečlivě omytých ve vodě, kterou jedna žena přinesla z **nedaleké** studny
- *Al moverse, la falda retrocedió insinuando un poco de carne blanca al fondo, tras las ligas negras, allí donde...* → Sukně se při pohybu lehce posunula a odhalila v hloubi za černými podvazky kousek bílého masa, **místo, kde...**
- *En ese caso nos iremos de allí* → V tom případě odjedeme **pryč**

- *En condiciones normales, la bibliotecaria habría terminado **allí** su interrogatorio → Za normálních okolností by knihovnice **v tuto chvíli** s výsledkem skončila*
- *Puede que ni ella ni su acompañante supieran aún que yo estaba **allí** → Může být, že Luisa ani její společník ještě nevědí, že jsem **doma***

Z výše uvedených příkladů lze zjistit, vezmu-li to postupně, že ekvivalentem *allí* může být též přídavné jméno (*nedaleké*), podstatné jméno (*místo, doma*), příslovce místa (*pryč*) či časový údaj (*v tuto chvíli*), viz překladové ekvivalenty dle *Velkého španělsko-českého slovníku* (Dubský, 1993).

Během třídění vzorků jsem narazila i na jiné zajímavé výskyty. *Allí* se též může překládat jako osobní zájmeno, jak jsme již viděli u jiných ukazovacích výrazů, například *caminar despacio hasta allí – pomalu k němu zamířila, Don Príamo Ferro estaba allí – byl na něm don Príamo*; též jako ukazovací zájmeno *allí reinaban – tomu vládly*; jako ukazovací zájmeno ve spojení se substantivem *allí trabajó – v těch místech pracovala*; jiným příslovcem *aquel de allí – tamten vzadu*; a konečně spojením předložky, adjektiva a substantiva *saqué de allí a Bagheera – vytáhnul Baghíra na denní světlo*.

Tabulka č. 6 – Allí

	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Anaforická reference	90	71,41 %
Kataforická reference	13	10,34 %
Situační reference	3	2,38 %
Reference nelze určit	20	15,87 %
Celkem	126	100 %

Ze základních 200 vzorků bylo vybráno pouze 126, na kterých byl zkoumán rozdíl mezi textovou a situační deixí, jelikož zbylých 74 nebylo do češtiny přeloženo zájmeným ukazovacím příslovcem. Podle Tabulky 5 méně než tři čtvrtiny výskytů bylo použito anaforicky, přes 10 % bylo užito kataforicky a pouze něco málo přes 2 % bylo užito jako

situační deixe. Přes 15 % pak tvoří výskyty, které nebylo možné rozeznat kvůli úzkému kontextu, který je nám v InterCorpu nabízen.

4.4.2.4 Shrnutí druhé případové studie

Jak vidno, u všech výše popsaných španělských zájmenných ukazovacích příslovčí jsme postupovali stejně. První krok spočíval ve vymezení jejich významu oproti češtině. Podle *Diccionario Salamanca de la lengua española* (Gutiérrez Cuadrado, 1996) se může příslovce *aquí* též vyjádřit jako *en este lugar*, kdežto příslovce *ahí* se může vyjádřit jako *en ese lugar* a poslední zkoumané příslovce *allí* by pak odpovídalo *en aquel lugar*. Z tohoto můžeme tedy přibližně odvodit, že *aquí* je ve vztahu s *este*, *ahí* se pojí s *ese* a *allí* s *aquel*.

U každého typu příslovce jsme si ukázali jeho překladové ekvivalenty. Nejdříve jsme se zaměřili na ty, které nám navrhuje Treq jakožto internetový slovník generovaný z InterCorpu. Po vlastní analýze bylo možno prozkoumat i výsledky, které vzešly z mého subkorpusu tvořeného španělskými originály viz Graf č. 4, 5 a 6. Dle mého subkorpusu překlad *ahí* českými ekvivalent *tam* a *tady* je stejně častý. U *allí* pak převládal překlad *tam*, více než očekávané *tamhle*, který byl zastoupen pouze v 1 %.

Dalším zkoumaným bodem bylo rozlišení mezi textovou a situační deixí. Výsledky u každého typu ukazovacího příslovce vyšly jinak. Můžeme říci, že vždy převládala anaforická reference, zatímco katafora a situační reference byly mnohem méně zastoupeny. Toto je velmi viditelné u posledního případu, *allí*, kde je například situační deixe zastoupena nejméně. Je tomu tak proto, že deixe situační je lépe zkoumatelná v mluveném jazyku. Mnoho vzorků nebylo možno rozlišit kvůli úzce omezenému kontextu, který nám InterCorp nabízí.

V závislosti na situační deixi se pokusím vymezit hranice mezi *aquí* – *ahí* – *allí*. Co se týká výsledku porovnání ukazovacího příslovce *aquí*, je zjevné, že nejčastěji poukazuje k bezprostřední blízkosti jako například tyto překlady, které hrály roli v této analýze: poukázání na vytržený list, na ruku, na tělo, na hrad apod., mnohdy v rámci místnosti/jiného prostoru. Dalším dokladem bezprostřední blízkosti může být věta *Uno de ellos, el gordo, me sacudió con una cuerda mojada, aquí y aquí* → *Jeden z nich, ten tlustý, mě řezal mokrým provazem, tady a tady*. V tomto případě mluvčí poukazuje sám na sebe.

U ukazovacího příslovce *ahí* je v důsledku toho, že v češtině máme jen dvoudimenzionální systém ukazování (viz podkapitola *Prostředky pro vyjádření prostorové deixe v češtině*), pro nás občas těžké přiřadit tomuto příslovci správný překlad v češtině, jelikož i ukazování je velice subjektivní. Nemuseli bychom se totiž shodnout ani na tom, kde je pro nás hranice mezi příslovci *tady* a *tam*. Při analýze situační reference *ahí* jsem došla k závěru, že se toto příslovce používá jak pro vyjádření bezprostřední blízkosti, tak mírné vzdálenosti, to znamená, že na co se ukazuje, je většinou v dosahu viditelnosti. Ukázka *ahí* jako bezprostřední blízkosti může být například: *-Ahí está- dijo, señalando un punto oscuro en la pantalla → „Tamhle je,“ řekl a ukazoval na temný bod na obrazovce. Ahí se ale může použít i ve významu větší vzdálenosti od něčeho, co je pro oči viditelné, jako je tomu v -Ahí está mamá- dice la niña señalando hacia el puente → „Tamhle je maminka,“ řekne holčička a ukáže na most.*

Posledním třetím typem zájmeného ukazovacího příslovce je *allí*. U tohoto příslovce bylo velice obtížné nějaké hranice vymezit, jelikož jsem ve vzorcích objevila pouze tři ukazovací příslovce s funkcí reference situační. Ve zkratce tedy můžu říci, že všechny tři výskyty nezasahovaly někam dál; vše, co popisují, je pro oči viditelné. Uvedu alespoň dva z výskytů: *-Por allí se va a la cocina y a un pequeño retrete al fondo del pasillo, y por aquí a los dormitorios y al baño, a una pequeña biblioteca y a otros aposentos- → „Tamtudy se jde do kuchyně a na malý záchod na konci chodby a tudy k ložnicím a do koupelny, do malé knihovny a k dalším pokojům“* zde lze odvodit, že scénu bude nějaký vnitřní prostor. Druhým příkladem je věta *-Y allí mismo, si te fijas, un poco a la derecha, está la Nebulosa → A tamhle, když se pořádně podíváš, trochu napravo, je Mlhovina, ve které je stejně zřejmé, že je možné vnější okolnosti reálně sledovat.*

4.4.3 Třetí případová studie

4.4.3.1 LLEGAR

Španělské sloveso pohybu *llegar* má podle dvojjazyčného slovníku v českém jazyce různé ekvivalenty. Nejčastější jsou *přijít, přijet, přiletět, dojít, dojet a doletět*, objevit se může též *dosáhnout, dosahovat, nastat, stát se* nebo třeba *stačit, vystačit* či *sahat*.⁶⁰ Významová škála je tedy pestrá. *Diccionario Salamanca de la lengua española* význam tohoto slovesa definuje těmito způsoby:

---

⁶⁰ DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993, s. 127

- „Pasar <una persona> [a un lugar] desde otro“;
- „Ocurrir <un suceso, un estado o una circunstancia esperados>“;
- „Avanzar <una persona> hasta [un punto de una cosa]“;
- „Durar <una persona o una cosa> hasta [una época o un tiempo determinados]“.⁶¹

Sloveso *llegar* může navíc v kombinaci s předložkou *a* a infinitivem (*llegar a + inf.*) tvořit takzvanou slovesnou opisnou vazbou. Vyjadřuje pak dokončení děje po určitém úsilí.⁶² Jelikož se zaměřujeme na deixi ve slovesech pohybu, jsme nuceni všechny výskyty této perifráze vynechat z analýzy.

Následující přehled ukazuje, jaké jsou české ekvivalenty dle dat získaných z mého subkorpusu:

LLEGAR

Celkových výskytů v mém subkorpusu bylo 4293, z nichž bylo automaticky vygenerováno 200 nahodilých výskytů. Následující ekvivalenty byly vyhodnocovány z těchto nahodilých výskytů:

Tabulka č. 7 – *Llegar*

Konkrétní český ekvivalent	Počet výskytů	Procentuální zastoupení
Přijít	33	16,5 %
Dorazit kam	17	8,5 %
Dojít kam	13	6,5 %
Dostat se kam	11	5,5 %

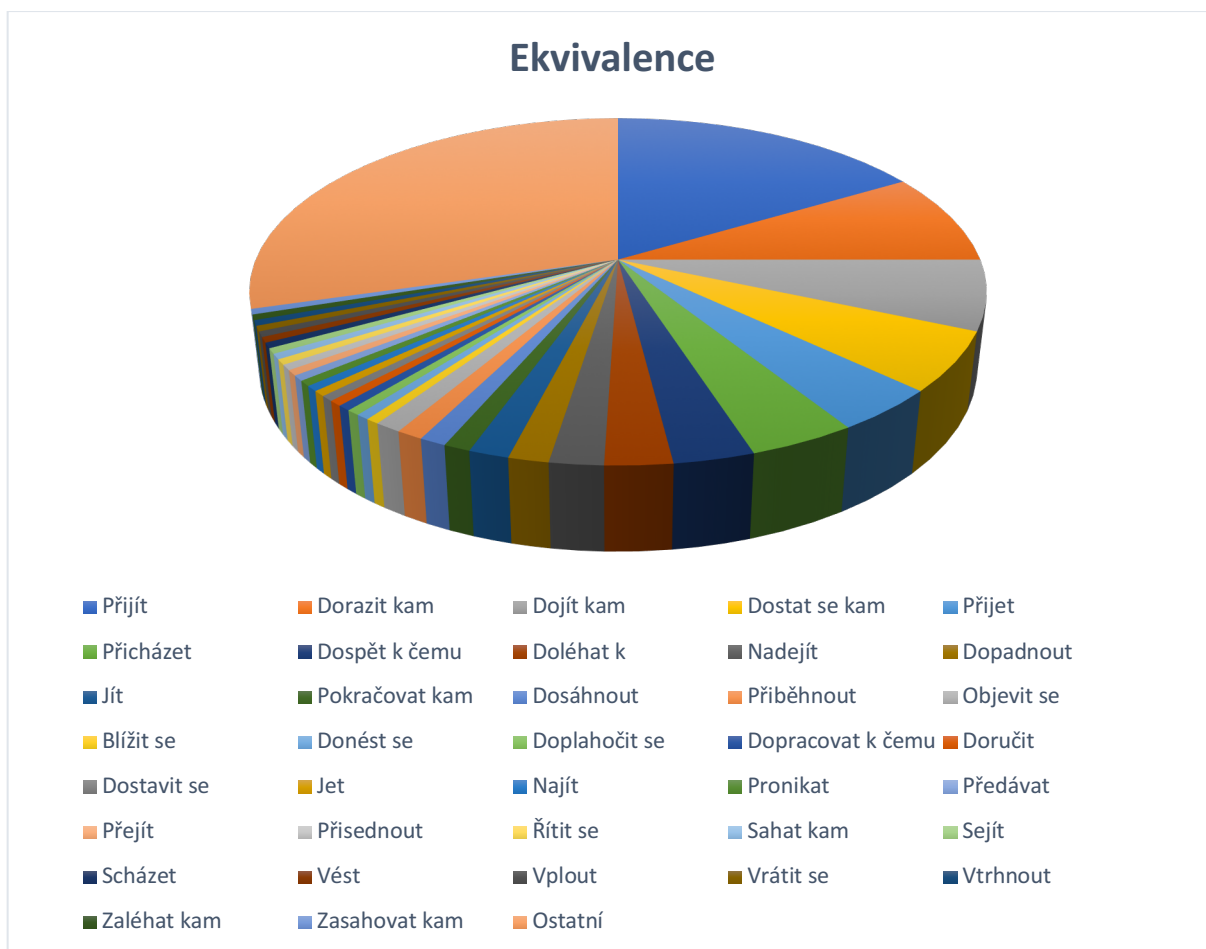
⁶¹ GUTIÉRREZ, Cuadrado J. *Diccionario Salamanca de la lengua española*. Madrid: Santillana, S. A., 1996, s. 952

⁶² MACÍKOVÁ, Olga a MLÝNKOVÁ, Ludmila. *Velká španělská gramatika*. Brno: Edika, 2014, s. 185

Přijet	8	4 %
Přicházet	8	4 %
Dospět k čemu	6	3 %
Doléhat k	5	2,5 %
Nadejít	4	2 %
Dopadnout	3	1,5 %
Jít	3	1,5 %
Pokračovat kam	2	1 %
Dosáhnout	2	1 %
Přiběhnout	2	1 %
Objevit se	2	1 %
Zbylé ekvivalenty po 1 výskytu	22	11 %
Ostatní	59	29,5 %
CELKEM	200	100 %

Pouze jednou se v analýze objevily tyto protějšky: *blížít se, donést se, doplahočit se, dopracovat k čemu, doručit, dostavit se, jet, najít, pronikat, předávat, přejít, přisednout, řídit se, sahat kam, sejít, scházet, vést, vplout, vrátit se, vtrhnout, zaléhat kam a zasahovat kam*. Zbylých 52 výskytů je tvořeno slovesnou perifrází *llegar a + infinitiv*, výskyty, které byly přeloženy jiným slovesem než slovesem pohybu a výskyty, které do češtiny nebyly přeloženy vůbec, viz Graf 7:

Graf č. 7 – Llegar

Tato třetí případová studie se zabývá jevem, na kterém je zřejmě nejvíc vidět rozdíl mezi českým a španělským jazykem. Výše znázorněný graf ukazuje, že vyjadřování pohybu funguje v obou jazycích odlišně: například v češtině používáme takzvané satelitní předpony, to znamená, že pro vyjádření pohybu neměníme nic v kořenu slova, ale mimo něj.⁶³ V podkapitole *Další fakta o prostředcích prostorové deixe ve španělštině* jsme si nastínili problematiku slovesa pohybu *llegar* z hlediska překladu do češtiny. Sémanticky jsme si toto sloveso definovali jako to, které vyjadřuje konec pohybu, ale implicitně nevyjadřuje směr. Z toho vyplývá, že pohyb se může uskutečnit jak směrem k mluvčímu, tak i směrem od něj.

⁶³ MARTÍNKOVÁ, Michaela. „K tzv. sémantické typologii jazyků: Co česká slovesa pohybu mohou vypovídat o angličtině a španělštině“. *Studie z aplikované lingvistiky*. 2018, 2, s. 37

V rigorózní práci Dolores Garcíi Padrón (1988) jsou důkladně popsány sémantické rysy sloves pohybu. V závěru rekapituluje sémantický systém sloves, která vykazují séma [+ dynamičnost]. Systém se podle ní skládá ze tří sémantických subsystémů, vykazujících rysy [+ vertikálnost], [+ orientace] a [+/- orientace]. Sloveso *llegar* i *venir* řadí do subsystému [+ orientace], jelikož vyjadřují pohyb, který se vztahuje k místu, kde se nachází mluvčí. S návazností na toto séma *llegar* nese též séma [+ adlativnost], které znamená pohyb směrem k mluvčímu. *Llegar* dále vyazuje [+/- vertikálnost], což nám naznačuje, že toto sloveso pohybu nebere zřetel na pohyb horizontální ani vertikální, může se pohybovat kamkoliv. Další charakteristikou je [+ puntuálnost] séma, které nám říká, že pohyb musí někde končit (nebo v jiném případě začínat). Posledním sémem, které Garcíia Padrón zmiňuje ve své práci, je [+/- limitovanost], který nám naznačuje absenci limitů či ohraničenosti u slovesa *llegar*, tj. nelimituje bod, ke kterému se vztahuje.

Podle výkladového slovníku sloveso *llegar* vyjadřuje více významů, které si teď promítneme na výskytech z analýzy:

- ***Pasar <una persona> [a un lugar] desde otro***
  - *[...] los primeros compañeros de partido que más tarde empezaron a llegar a la casa los oyeron desde la calle → [...] že je první spolustraníci, kteří začali přijíždět, slyšeli z ulice*
- ***Ocurrir <un suceso, un estado o una circunstancia esperados>***
  - *Pero llegó el viernes: la noche del viernes → "Jenže teď je pátek, pátek večer"*
- ***Avanzar <una persona> hasta [un punto de una cosa]***
  - *Y es cierto que el asunto me pareció cómico - continuó sonriendo hasta llegar a la ventana abierta → „A je jisté, že se mi záležitost jevila jako komická,“ pokračoval s úsměvem a přešel k oknu*
- ***Durar <una persona o una cosa> hasta [una época o un tiempo determinados]***
  - *Hasta las tres no llegué a la bicicleta → Ale teprve ve tři jsem se dostal na místo, kde jsem si nechal kolo*

Jsou v českých ekvivalentech zahrnuty stejné sémy? Již výše jsme si naznačili problematiku překladu slovesa *llegar*, viz několik desítek možných českých ekvivalentů, které jsou uvedeny v Tabulce 7. Podíváme se tedy na první dva nejčetnější ekvivalenty, jimiž jsou

dorazit kam a *dojít kam*, na kterých si zkusíme promítnout sémy, které španělské sloveso zahrnuje. Záměrně jsem vynechala sloveso *přijít*, jelikož bude analyzováno v dalším bodě se španělským slovesem pohybu *venir*.

DORAZIT KAM

Mezi vzorky (200) z mého subkorpusu se objevilo 17 výskytů slovesa *dorazit kam*. Když to vezmeme popořadě: toto sloveso nemusí vyjadřovat směr či orientaci k mluvčímu, proto nevykazuje ani adlativnost. Nevykazuje ani pohyb vertikální. Ovšem tento český ekvivalent vyjadřuje puntuálnost, stejně jako španělské sloveso *llegar*, tj. pohyb musí být někde ukončen. Co se týká sému limitovanosti, toto sloveso nemusí nikterak prostor ohraničovat, pouze ukončuje svůj pohyb v daném bodě. Demonstrujme si to na pár příkladech:

- *Cuando **llegué** a mi casa estaba rendido; no hubiera podido dar un paso más*
→ *Když jsem **dorazil** k domu, byl jsem docela vyčerpán, nebyl bych mohl udělat už ani krok*

V tomto úryvku zřetelně vidíme, že sloveso vykazuje puntuálnost.

- *Pero lo importante ahora era caminar, **llegar** nocturno a la ciudad, cerciorarse de que podía sacar rápidamente la espada vengadora de entre las mantas de viaje* → *Ale důležité teď bylo vydat se na cestu, **dorazit** v noci do města, přesvědčit se, že může z cestovního vaku rychle vytáhnout mstitelský meč*

Opět je zřejmá pouze puntuálnost. Možná by se dalo říci, že do jisté míry vykazuje i ohraničenost díky příslovečnému určení *do města*.

DOJÍT KAM

Je dalším českým ekvivalentem pro španělské sloveso *llegar*. Při analýze v subkorpusu bylo nalezeno 13 výskytů tohoto ekvivalentu. Pojdme se podívat na to, jaké společné sémy *dojít kam* vykazuje. Stejně tak jako *dorazit kam*, ani *dojít kam* nemusí vyjadřovat směr či orientaci k mluvčímu, a proto nevykazuje adlativnost. Ale s jistotou vykazuje puntuálnost, což si ukažme na následujících úryvcích:

- *Al llegar al mostrador de recepción hizo una sonrisa y me alargó la mano → Došli jsme k pultu v recepci, sestra se usmála a podala mi ruku*

Opět tu můžeme pozorovat rys puntuálnosti. Co se týká ohraničenosti, žádné stopy tu po ní nejsou. Ani orientace a adlativnost tu nejsou zastoupeny, jelikož toto sloveso ve svém významu nenese pohyb vztahující se k mluvčímu. Přesný směr pohybu lze odvodit pouze z kontextu.

- *Por suerte no hacía mucho sol y **pude llegar** a Miralles & Miralles sin haber de dar rodeos buscando aceras en sombra → Slunce našťěstí moc nepálilo, a tak **jsem** do Miralles & Miralles **došel** bez zbytečných oklik po chodnících ve stínu*

Séma, které tu sloveso *dojít kam* vykazuje, je puntuálnost. Zamysleme se: jde v češtině *dojít kam* jinak než pěšky? Jak se zdá, španělskému slovesu *llegar* je jedno, zdali se použije ve smyslu *jet něčím* nebo *jít pěšky* viz Graf 7. V češtině, ale toto sloveso vykazuje séma [+ pohyb chůzí].

4.4.3.2 VENIR

Španělské sloveso pohybu *venir* je dvojjazyčným slovníkem překládáno do češtiny jako *přijít i nastat, jet, přijet, dostavit se kam*, ale také jako *napadnout komu co, padnout dobře či hodit se*.⁶⁴ Z pohledu výkladového slovníku má *venir* více možných významů:

- „Andar o moverse <una persona o un animal> de [un lugar] a [otro lugar en el que está la persona que habla]“;
- „Llegar <una persona o un animal> al lugar en el que está el que habla“;
- „Llegar o aproximarse <una cosa>“.⁶⁵

⁶⁴ DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993, s. 756

⁶⁵ GUTIÉRREZ, Cuadrado J. *Diccionario Salamanca de la lengua española*. Madrid: Santillana, S. A., 1996, s. 1634–1635

Sloveso *venir* může tvořit též takzvanou slovesnou opisnou vazbu *venir a + infinitiv*. Tato vazba může vyjadřovat pravděpodobnost nebo domněnku, ale také blížící se konec děje či jeho ukončení. *Venir* se též často pojí s gerundiem. Tato opisná vazba pak vyjadřuje postupné uskutečňování děje.⁶⁶

VENIR

V mém subkorpusu bylo nalezeno 2938 výskytů, z nichž program automaticky vygeneroval 200 nahodilých vzorků, na kterých poté byla analýza prováděna. V Tabulce 8 jsou vyobrazeny překladové ekvivalenty v češtině, které byly pro sloveso pohybu *venir* nalezeny v oněch 200 výskytech.

Tabulka č. 8 – Venir

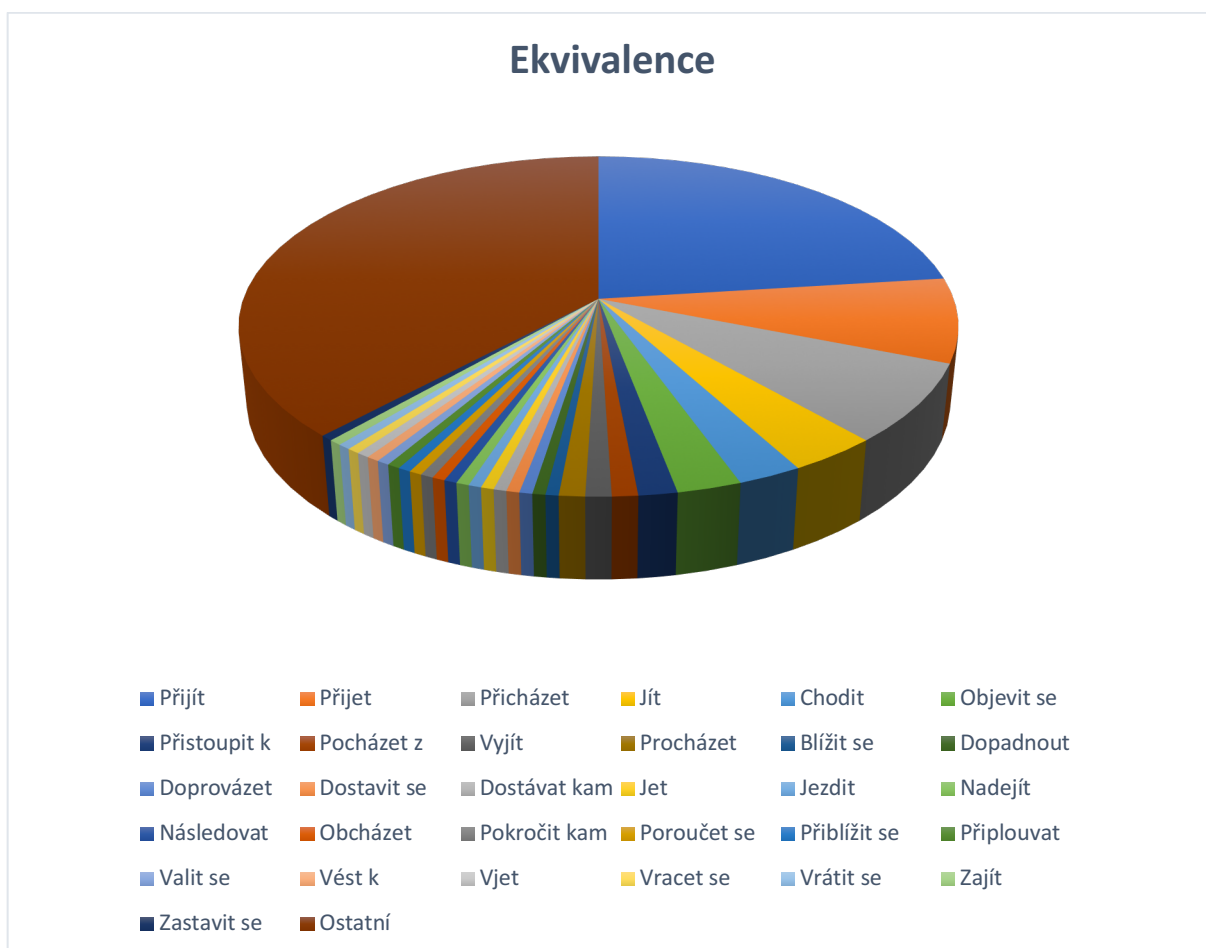
Konkrétní český ekvivalent	Počet výskytů	Procentuální zastoupení
Přijít	46	23 %
Přijet	16	8 %
Přicházet	15	7,5 %
Jít	7	3,5 %
Chodit	5	2,5 %
Objevit se	5	2,5 %
Přistoupit k	3	1,5 %
Pocházet z	2	1 %
Vyjít	2	1 %
Procházet	2	1 %
Zbýlé ekvivalenty po 1 výskytu	21	10,5 %

⁶⁶ MACÍKOVÁ, Olga a MLÝNKOVÁ, Ludmila. *Velká španělská gramatika*. Brno: Edika, 2014, s. 184–185

Ostatní	76	38 %
CELKEM	200	100 %

Pouze jednou se objevily ekvivalenty *blížít se, dopadnout, doprovázet, dostavit se, dostávat kam, jet, jezdit, nadějit, následovat, obcházet, pokročít kam, poroučet se, přiblížit se, připlouvat, valit se, vést k, vjet, vracet se, vrátit se, zajít a zastavit se*. Zbylých 76 výskytů je tvořeno perifrázemi *venir a + inf., venir + gerun.*, výskyty, které byly přeloženy jinak než slovesem pohybu, případy, které nebyly přeloženy vůbec, a 2 šумы v podobě *vino*, v češtině *víno* viz níže Graf 8:

Graf č. 8 – Venir

Data nám opět ukazují velkou heterogenost českých překladů. O slovesu *venir* jsme si výše řekli, že vyjadřuje proces pohybu a směr; směr pohybu je však k mluvčímu. Je možné toto sledovat i u českých ekvivalentů?

Opět nahlédnu do rigorózní práce Dolores Garcíi Padrón (1988), abychom měli přehledat o sémech, které sloveso *venir* vykazuje. Stejně jako sloveso *llegar*, i *venir* spadá do sémantického systému [+ dynamičnost] a sémantického subsystému [+ orientace]: vyjadřuje pohyb, který se vztahuje k místu mluvčího. Sémy, které se u něj dále vyskytují jsou [+/- vertikálnost], to znamená, že může vyjadřovat jak vertikální pohyb, tak horizontální; [+ adlativnost] vyjadřuje pohyb směrem k mluvčímu; [+/- punktuálnost] ve své podstatě nenesou význam začátku nebo konce pohybu, na rozdíl od slovesa *llegar*.

Jak už jsme zmínili v úvodu tohoto slovesa, může nést různé významy:

- ***Andar o moverse <una persona o un animal> de [un lugar] a [otro lugar en el que está la persona que habla]***
  - *Eran hombres que venían de una sociedad más puritana, más áspera y dura que la India → Byli to lidé přicházející z puritánštější, drsnější a tvrdší společnosti, než byla v Indii*
- ***Llegar <una persona o un animal> al lugar en el que está el que habla***
  - *Vaya vaya, mira quién ha venido → Ale, ale, podívejme, kdo k nám přišel*
- ***Llegar o aproximarse <una cosa>***
  - *No se olvide esto: nuestro tiempo es un tiempo que viene después de un tiempo de plenitud → Nezapomínejme na to: náš čas je časem, jenž přichází po době zralosti*

Teď se podívejme na první dva nejčtenější české ekvivalenty slovesa *venir*, jimiž jsou slibované *přijít* a *přijet*.

PŘIJÍT

Mezi 200 vzorky se v mém o subkorpusu objevilo 46krát *přijít* jako ekvivalent slovesa *venir*. V češtině nevykazuje vertikálnost ani horizontálnost, *přijít* můžeme odkudkoliv.

V češtině však přijít nevykazuje adlativnost jako španělské *venir*, jelikož přijít můžeme kamkoliv a nemusí to být zrovna k mluvčímu. Obecně to znamená dostat se chůzí na určité místo, což nás zaprvé utvrzuje v punktuálnosti, ale také nám ukazuje další odlišnost, a to, že ve španělštině sloveso *venir* nerozlišuje, jakým způsobem na dané místo dorazit, viz následující český ekvivalent. V podkapitole o slovese *llegar* jsme došli též k závěru, že i toto sloveso se nejčastěji překládalo do češtiny jako *přijít*. Jeden z důvodů může být ten, že předpona *pri-* v sobě zahrnuje významy *k něčemu/někomu*, *do něčeho* a *na něco/někoho* viz podkapitola 3.2.2.

- *Hace por lo menos seis años que se vino a Barcelona* → *Je to nejméně šest let, co přišla do Barcelony*

PŘIJET

Je dalším českým ekvivalentem pro španělské sloveso *venir*. Při analýze byla nalezeno 16 výskytů tohoto ekvivalentu. Ani toto sloveso nemusí vyjadřovat směr pohybu k mluvčímu, proto nevykazuje adlativnost. Oproti výše zmíněnému *přijít* ale není možné provádět pohyb chůzí, nýbrž jet nějakým dopravním prostředkem například. Mezi výskyty z mého subkorpusu se objevily například tyto věty:

- *Vive Kavanagh, que de vez en cuando viene a Madrid* → *Žije Kavanagh, občas přijíždí do Madridu*
- *Le pido que deje de llorar y que reflexione, que piense en los niños y en su madre, le ordeno venir inmediatamente* → *Žádám ji, aby přestala plakat a přemýšlela, aby pomyslela na děti a na svou matku, nařizuji jí, aby okamžitě přijela*

Oproti španělštině tedy sloveso *přijet* v češtině vykazuje [+ pohyb pomocí pomůcek] a též [+ punktuálnost], jelikož v sobě zahrnuje význam ukončení pohybu. Sloveso *venir* je takto možná často překládáno, jelikož *přijet* může znamenat k mluvčímu, ale není to pravidlem.

4.4.3.3 Shrnutí třetí případové studie

Nejprve jsme si ukázali, jak se podle výkladového španělského slovníku *Diccionario Salamanca de la lengua española* definují slovesa *llegar* a *venir*, též jsme se snažili přiřadit k těmto definicím ukázky z databáze InterCorp. U obou sloves bylo automaticky vygenerováno 200 nahodilých výskytů, na kterých pak následně byla prováděna analýza. Z analýzy byly záměrně vyřazeny výskyty, které se objevovaly ve slovesných perifrázích jako jsou *llegar a + infinitiv* či *venir a + infinitiv*.

U slovesa *llegar* jsme zjistili, že v mém subkorpusu bylo nejčastěji překládáno českým ekvivalentem *přijít, dorazit kam* a *dojít kam*. Slovesa *přijít* a *dojít kam* nesou séma [+ pohyb chůzí] oproti *dorazit kam*, které pohyb pěšky nevyžaduje, je tedy [+/- pohyb chůzí]. Dozvěděli jsme se, že ale sloveso *llegar* vykazuje sémy, které české ekvivalenty mít nemusejí jako jsou: [+ orientace], [+/- vertikálnost], [+ adlativnost], [+ punktuálnost] a [+/- limitovanost]. Tato česká slovesa tedy s *llegar* sdílí sémy [+ punktuálnost] [+/- vertikálnost] a [+/- limitovanost].

Nejvyskytovanějšími českými ekvivalenty slovesa *venir* *přijít* a *přijet*. Podobně jako u *llegar* jsme si vypsali sémy, které nám toto španělské sloveso vykazuje, a poté jsme se je snažili uplatnit na slovesech českých. Dobrali jsem se k závěru, že španělskému protějšku je lhostejné, zdali se jeho pohyb uskutečňuje chozením pěšky či pomocí nějaké pomůcky. U českých sloves tomu tak bohužel není. *Venir* vykazovalo tyto sémy: [+ orientace], [+/- vertikálnost], [+ adlativnost] a [+/- punktuálnost]. Z těchto sémů v češtině pak jeho protějšky sdílí pouze [+/- vertikálnost].

Shrnuli analýzy sloves *venir* a *llegar* a jejich nejčastějších ekvivalentů v češtině, je očividné, že slovesa pohybu v obou případech fungují odlišně. V češtině byl kladen důraz na pohyb, to znamená, zdali je jednosměrný nebo obousměrný, jestli je utvářen pomocí chůze či dopravního prostředku, a na vyjádření způsobu pohybu, tj. pomocí prefixu. Ve španělštině naopak byl důležitý proces pohybu, směrovost, ale hlavně přítomnost (reálná nebo jen mentální) pozice mluvčího a adresáta.

Závěrem bych chtěla podotknout, že za problematické též považuji vymezení hranic u sloves pohybu mezi ekvivalenty jako jsou: *cuando **llegue** la primavera – to už **přijde** jaro* vs. *si **llega** Charo y ve eso – jestli **přijde** Charo a uvidí to; María vino a mi encuentro – Marie nám*

vyšla naproti vs. vyjít někomu v něčem vstříc. To by pak mohlo být dalším předmětem zkoumání.

5 ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabývala deixí v současné španělštině. Ve třetí kapitole jsem si konkrétně stanovila zájem o prostorovou deixi, kde byly následně popsány deiktické prostředky prostorové deixe ve španělštině, ale také v češtině. Deiktické prostředky pro vyjádření prostorové deixe v češtině nás zajímaly stejně, jako ty ve španělštině, jelikož cílem této práce byla komparativní studie deiktických výrazů ve španělštině a češtině.

Tento cíl byl konkretizován na tři dílčí, kterými byly: zjistit, jaké možné české protějšky mají španělská ukazovací zájmena *este*, *ese* a *aquel*, příslovečné výrazy *aquí*, *ahí*, *allí* a slovesa pohybu *venir* a *llegar*; vyhodnotit frekvenci situační a textové deixe; pokusit se vymezit hranice mezi *este* – *ese* – *aquel* a *aquí* – *ahí* – *allí*. Tyto cíle byly pak realizovány jednotlivě ve třech případových studiích.

Nejprve budu mluvit o závěrech první a druhé případové studie, jelikož stanovené cíle pro tyto studie byly identické. V mém subkorpusu jsem při analýze možných českých ekvivalentů došla k závěru, že ač heslo ve španělsko-českém slovníku naznačuje různorodost českých překladů, reálně jich je mnohem více. Tato různorodost závisí častokrát na originalitě překladatele. Co se týká druhého stanoveného cíle, z výzkumu vyplývá, že reference, která je ve všech šesti případech nejzastoupenější, je anafora. Kataforická a situační jsou pak zastoupeny méně. Mým posledním cílem bylo vymezit hranice mezi triádou ukazovacích zájmen a zájmenných ukazovacích příslovcí. Z výsledků vyplývá složitost tohoto vymezení, z důvodu odlišných systémů ve španělštině a češtině. V prvním případě vyšlo najevo, že jak ukazovací zájmeno *este*, tak i *ese* může být překládáno českým ekvivalentem pro bezprostřední blízkost. Zajímavým faktem se jeví překlad *aquel* též ve smyslu bezprostřední blízkosti v některých kontextech.

V případě zájmenných ukazovacích příslovcí se ukázalo, že hranice pro *aquí* jsou vždy v rámci bezprostřední blízkosti, kdežto *ahí* zasahuje jak do bezprostřední blízkosti, tak do prostoru, kam je možné dohlédnout. Posledním příslovcem pak bylo *allí*, které bohužel bylo v situační referenci zastoupeno velmi málo. Tyto výsledky vymezily *allí* jako ukázání na nějakou entitu též nadohled.

Pro třetí případovou studii bylo důležité si nejprve načrtnout postup pro analýzu sloves pohybu. Při výzkumu slovesa *llegar* jsem se dozvěděla, že je v rámci subkorpusu nejčastěji překládáno jako *přijít*, *dorazit kam* a *dojít kam*. Došla jsem k závěru, že sloveso *llegar* vykazuje sémy, které české ekvivalenty mít nemusejí: [+ orientace], [+/- vertikálnost], [+ adlativnost], [+ puntuálnost] a [+/- limitovanost]. Naopak české ekvivalenty dle slovesa pak vykazují sémy

[+ pohyb chůzí] nebo [+ pohyb pomocí pomůcek]. *Dorazit kam* je pak v tomto smyslu podobně neutrální jako španělské sloveso *llegar*, jelikož tyto sémy nevykazuje, tj. vykazují [+/- pohyb chůzí] či [+/- pohyb pomocí pomůcek].

U slovesa *venir* bylo nalezeno též mnoho českých ekvivalentů, ale nejčastěji používanými byly *přijít* a *přijet*. Došla jsem k závěru, že *venir* vykazuje tyto sémy: [+ orientace], [+/- vertikálnost], [+ adlativnost] a [+/- punktuálnost], z nichž v češtině jeho protějšky sdílí pouze [+/- vertikálnost]. Navíc stejně jako u českých ekvivalentů slovesa *llegar* i tady české protějšky mohou vykazovat sémy [+ pohyb chůzí] a [+ pohyb pomocí pomůcek].

Výše zmíněné závěry potvrzují fakt, že systém českých a španělských prostředků prostorové deixe je odlišný. V případě zájmen a příslovcí je to znatelné na různorodosti překladů do češtiny. U sloves pohybu je tomu tak proto, že v češtině klademe důraz na pohyb, jestli je uskutečňován jednosměrně či obousměrně, jestli je utvářen pomocí chůze či jiných pomůcek, a na vyjádření způsobu pomocí prefixu. Ve španělštině se klade důraz na proces pohybu, jeho směrovost a přítomnost (reálná nebo mentální) pozice mluvčího a adresáta.

Pokud by byla možnost práci rozšířit, bylo by zajímavé vytvořit podobný průzkum situační deixe v mluveném jazyce, a poté výsledky porovnat.

6 RÉSUMÉ

Diplomová práce pojednává o deixi v současné španělštině. Podstatou celé práce je komparativní studie deiktických výrazů ve španělštině a češtině. Konkrétně se práce věnuje prostředkům pro vyjádření prostorové deixe. Především jde o triády ukazovacích zájmen *este – ese – aquel* a zájmenných ukazovacích příslovcí *aquí – ahí – allí*. Dalšími zkoumanými prostředky jsou slovesa pohybu *llegar* a *venir*.

Tato práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. První polovina je věnována teorii, kde v první řadě je důležité zařazení samotné deixe mezi lingvistické disciplíny. Zdůrazněna tu je pragmatika, její historie a též definice podle různých autorů. Dále jsou zde pojednávány různé přístupy k popisu deixe, to znamená, různé pohledy na ni podle odlišných autorů. Důležitou součástí je vymezení typologie prostředků pro vyjádření deixe v češtině i ve španělštině.

Cílem teoretické části bylo stanovit si konkrétní deiktické prostředky pro vyjádření prostorové deixe ve španělštině, na kterých bude dále probíhat komparativní analýza. Poslední teoretická část tedy zahrnuje výklad o prostorové deixi, jejímu zařazení a výčet prostředků pro vyjádření prostorové deixe ve španělštině a následně i v češtině, abychom měli představu, jak se tyto prostředky mohou do češtiny překládat. Teoretická část je důležitou součástí práce, protože jsou v ní zachycena fakta o deixi, deiktických prostředcích a rozdílu mezi textovou a situační deixí.

V části praktické jsou pak tato fakta použita přímo pro analýzu daných prostředků prostorové deixe. Metodou výzkumu byla analýza dat z paralelního korpusu InterCorp v11. Pro účely analýzy byl vytvořen vlastní subkorpus ze španělských a českých textů. Subkorpus zahrnuje pouze španělské originály, aby byl výsledek odrazem španělského evropského úzu. Tato část je dále rozdělena na tři případové studie, ve kterých se řeší odpovědi na dílčí cíle. Dohromady byly stanoveny tři hypotézy, z nichž každá se vztahuje k jedné z případových studií.

Ve výzkumu tyto hypotézy byly z větší části potvrzeny. Odlišnosti byly objeveny zejména v nejčastějších překladech deiktických prostředků. U ukazovacích zájmen *este – ese – aquel* se očekávaly české ekvivalenty *tento – tamten – tamten*. Bohužel toto nebylo naplněno ani v jednom z případů. Dle mého subkorpusu bylo zjištěno, že nejčastěji se všechna zájmena překládají jako *ten*. Dále pak následovaly ekvivalenty definované slovníkovým heslem, anebo naopak ne. Ve druhé případové studii byla nalezena částečná neshoda v překladu *ahí*, jelikož

subkorpus dosvědčil stejně častý český ekvivalent *tam* jako *tady*. U *allí* pak převládal překlad *tam*, více než očekávané *tamhle*, který byl zastoupen pouze 1 %.

V poslední případové studii jsem došla k závěru, že české protějšky sloves *venir* a *llegar* nevykazují stejné sémy jako španělská slovesa. Do češtiny tak budou tato slovesa překládána různými ekvivalenty, jelikož v českém jazyce je kladen důraz na to, zdali se člověk pohybuje pěšky nebo za pomoci nějaké pomůcky. Závěrem je, že u španělských sloves pohybu je kladen důraz na proces pohybu, jeho směrovost a pozici mluvčího a posluchače.

Z výzkumu vyplývá, že pro všechny španělské prostředky prostorové deixe existuje více variant českých protějšků, v případě mého subkorpusu se výsledky občas lišily od stanovených hypotéz. Stejně tak se potvrdilo, že nejvíce vyskytovaná reference byla anaforická. Hranice mezi španělskými ukazovacími zájmeny a zájmennými ukazovacími příslovci jsem stanovila, avšak s jistými potížemi.

RESUMEN

El trabajo de fin de máster trata el tema de la deixis en el español contemporáneo. La base de todo el trabajo consiste en el estudio comparativo de recursos deícticos del español y del checo. El trabajo, en concreto, se dedica a los recursos deícticos de la deixis espacial. Se trata sobre los demostrativos *este – ese – aquel, aquí – ahí – allí* y los verbos de movimiento *llegar y venir*.

El trabajo está dividido en dos partes, una teórica y una práctica. En la primera parte es primordialmente importante incorporar la deixis entre las disciplinas lingüísticas. Se destaca aquí la pragmática, su historia y las definiciones de varios autores. A continuación, en el trabajo se destacan varias posturas de diversos autores para la descripción de los recursos deícticos. El componente muy importante de este estudio es la delimitación de los recursos deícticos en español y en checo.

La parte teórica tiene como el objetivo determinar los recursos deícticos concretos para expresar la deixis espacial en español sobre los que se hará el análisis comparativo. La última parte teórica incluye explicación sobre la deixis espacial, su clasificación y enumeración de los recursos de la deixis espacial en español y también en checo para tener una imagen cómo se pueden esos recursos traducir al checo. La parte teórica es para el trabajo la parte muy importante, ya que refleja los hechos sobre la deixis, los recursos deícticos y la diferencia entre la deixis situacional y contextual.

Luego, en la parte práctica, estos hechos están usados para el análisis de los recursos de la deixis espacial. La metodología consiste en el análisis de los datos del corpus paralelo InterCorp v11. Para el análisis se ha creado un subcorpus compuesto de textos españoles y checos. El subcorpus incluye solamente textos originales de español para que el resultado sea la representación del uso del español europeo. La parte práctica se divide en tres estudios de caso en las que se resuelven respuestas a los objetivos parciales. En total, se han establecido tres hipótesis y cada una de ellas se relaciona con un estudio de caso.

Las hipótesis, en mayor parte, han sido comprobadas. Las diferencias se han descubierto entre las traducciones de recursos deícticos más frecuentes. Se ha esperado que los pronombres *este – ese – aquel* se traducirán al checo como *tento – tamten – tamten*. Eso no se ha cumplido, desafortunadamente, en todos los casos. Según el subcorpus he descubierto que a menudo en todos los casos los pronombres se traducen al checo como *ten*. El resto de los equivalentes ha sido traducido según las traducciones del diccionario o no.

En el segundo estudio de caso se ha encontrado parcial diferencia en la traducción de *ahí*, puesto que según el subcorpus la traducción *tam* y *tady* son igualmente frecuentes. *Allí* ha sido traducido más como *tam* que *tamhle* representado solo en 1 %.

En el último estudio de caso he llegado a la conclusión de que las traducciones checas de los verbos *venir* y *llegar* no demuestran los mismos semas como los verbos españoles. Esos verbos serán traducidos al checo de diferentes maneras, ya que en el checo se hace hincapié en cómo se traslada el hombre, a pie o en algún medio de transporte. En conclusión, los verbos de movimiento en español hacen hincapié en proceso de movimiento, la dirección y posición del hablante y oyente.

Del análisis resulta que para todos los recursos deícticos que expresan la deixis espacial, existe más traducciones checas que las que encontramos en los diccionarios. En el caso del subcorpus, los resultados difieren un poco de las hipótesis establecidas al principio de la parte práctica del trabajo. Al igual se ha confirmado que la referencia que se ha encontrado más entre los resultados ha sido la anáfora. Con ciertas dificultades he fijado los límites entre los pronombres y adverbios demostrativos.

7 POUŽITÁ LITERATURA

1. HUANG, Yan. *Pragmatika*. Přeložil Ondřej DUFEK. Praha: Karolinum, 2019
2. ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2011
3. LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983
4. CROFT, William a CRUSE, Alan D. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007
5. DANAHER, David S. „Úvod do kognitivní gramatiky (KG)“. In: *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky 2.* / Ed. ŘÍMALOVÁ, Saicová L., překlad (texty v části 1) FORKOVÁ, Veronika, překlad (texty v části 2) SAIC, Martin, ŘÍMALOVÁ, Saicová L., vědec. red. NEBESKÁ, Iva. - UK: Praha, 2007
6. PALMA, López H. *La deixis: lecturas sobre los demostrativos y los indiciales*. Lugo: Axac, 2004
7. REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Nueva gramática de la lengua española: Sintaxis I*. Madrid: Editorial Espasa Libros, S. L. U., 2009, s. 1270
8. ZAVADIL, Bohumil a ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2010
9. EGUREN, Luis J. „Pronombres y adverbios demostrativos. Las relaciones deícticas.“ In: BOSQUE, I. – DEMONTE, V. (eds.): *Gramática descriptiva de la lengua española*. Real Academia Española. Colección Nebrija y Bello. Madrid: Espasa, 1999
10. HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum
11. REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *El buen uso del español*. Barcelona: Espasa Libros, S. L. U., 2013
12. MALDONADO, González C. „Discurso directo y discurso indirecto.“ In: BOSQUE, Ignacio, DEMONTE, Violeta. (eds.): *Gramática descriptiva de la lengua española*. Real Academia Española. Colección Nebrija y Bello. Madrid: Espasa, 1999
13. COUCEIRO, Fernández E. „Errores de interferencia en la utilización de los verbos de movimiento.“ In: CALDERÓN, Estébanez D. *El hispanismo en la República Checa II*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2001
14. COUCEIRO, Fernández E. „Errores de interferencia en la utilización de los verbos de movimiento“. *Boletín Asociace učitelů španělštiny*. 2000, 2, 4
15. DUBSKÝ, Josef. *Velký španělsko-český slovník I*. Praha: Academia, 1993
16. CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny I. Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum, 2015

17. GUTIÉRREZ, Cuadrado J. *Diccionario Salamanca de la lengua española*. Madrid: Santillana, S. A., 1996, s. 952
18. MACÍKOVÁ, Olga a MLÝNKOVÁ, Ludmila. *Velká španělská gramatika*. Brno: Edika, 2014
19. MARTÍNKOVÁ, Michaela. „K tzv. sémantické typologii jazyků: Co česká slovesa pohybu mohou vypovídat o angličtině a španělštině“. *Studie z aplikované lingvistiky*. 2018

8 INTERNETOVÉ ZDROJE

1. NEKULA, Marek. „Langue a parole“. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* (2017). [online]. [2019-09-28]. Dostupné z: [<https://www.czechency.org/slovník/LANGUE%20A%20PAROLE#parole>](https://www.czechency.org/slovník/LANGUE%20A%20PAROLE#parole)
2. REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española* (22. ed.). [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: [<https://dle.rae.es/?id=LO3NKR>](https://dle.rae.es/?id=LO3NKR)
3. LEVINSON, Stephen C. „Studying Spatial Conceptualization across Cultures: Anthropology and Cognitive Science“. [online]. [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: [<http://www.urbanlab.org/articles/levinson%20spatial%20cognition.pdf>](http://www.urbanlab.org/articles/levinson%20spatial%20cognition.pdf)
4. NEKULA, Marek. „Psycholingvistika“. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* (2017). [online]. [2019-10-10]. Dostupné z: [<https://www.czechency.org/slovník/PSYCHOLINGVISTIKA>](https://www.czechency.org/slovník/PSYCHOLINGVISTIKA)
5. CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS. *Cambridge online dictionary* (1999). [online]. [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: [<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/deixis>](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/deixis)
6. ČERMÁK, Petr a VAVŘÍN, Martin. *Korpus InterCorp – čeština, španělština, verze 11 z 19. 10. 2018*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. [online]. [cit. 2019-11-30]. Dostupný z: [<http://www.korpus.cz>](http://www.korpus.cz)
7. VAVŘÍN, Martin a ROSEN, Alexandr. *Treq*. FF UK. Praha, 2015. [online]. [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: [<http://treq.korpus.cz>](http://treq.korpus.cz)
8. GARCÍA, Padrón D. *Estudio semántico de los verbos de movimiento en el español actual*. Rigorózní práce, Universidad de La Laguna, Tenerife, 1988. [online]. Dostupné z: [<https://www.researchgate.net/publication/301802499_Estudio_semantico_de_los_verbos_de_movimiento_en_el_espanol_actual>](https://www.researchgate.net/publication/301802499_Estudio_semantico_de_los_verbos_de_movimiento_en_el_espanol_actual)